

KONTRASZTIV VIZSGÁLATOK A MAGYAR HELYHATÁROZÓRAGOK
ÉS A NÉMET PREPOZÍCIÓK KÖRÉBŐL

doktori értekezés

írta: Balogh Éva

S z e g e d
1972.

Diss. B 782

Itt kívánok köszönetet mondani Dr H a l á s z E l ő d -
nek a József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Ger-
mán nyelvi Tanszék professzorának a részemre nyújtott szakmai se-
gítségért. Az Ő segítőkészsége, bátorítása és ösztönzése nélkül
dolgozatom talán nem is került volna megírásra. Utmutatásai, hasz-
nos tanácsai, emberi támogatása tette lehetővé, hogy disszertáció-
mat elkészíthettem.

I. CÉLOK ÉS MÓDSZEREK

A múlt század nyelvtudományi orientációjának egyes állomásait /logicizmus, pszihologizmus, hisztorizmus és természettudományos irányzat/ egyaránt jellemzi az a közös vonás, hogy az egyes irányzatok képviselői csak a nyelv egyik vagy másik aspektusának jelentőségére jöttek rá, és azt abszolutizálták anélkül, hogy eljutotak volna a rész és egész ellentmondásos egységének, a nyelv dialektikus szemléletének fokára.

A mai nyelvszemlélet ezzel szemben az egyes nyelveket dialektikus szemszögből, fejlődésükben vizsgálja. Így lehetővé válik a nyelv egyes kategóriáinak kombinációkon belül történő megfigyelése. Ennek következménye, hogy a múlt század gyakorlatával ellentétben az egyes módszereket együtt is alkalmazzák /pl. hisztorizmus és deskriptív módszer/ és ezzel lehetővé teszik a nyelvnek, ennek az élő, fejlődő egységnek jobb megközelítését.

A probléma bonyolultabbá válik akkor, ha nem egy nyelvet vizsgálnak önmagában, hanem szembeállítják egy másikkal és a kettő között keresnek bizonyos kapcsolatokat. Ezt a szembeállítást általában kontrasztív módszernek lehet nevezni, bár a nyelvészek véleménye a fogalommal kapcsolatban eltérő. Egyesek szerint a kontrasztív nyelvészet a-laptudomány, a mai legmodernebb nyelvészet, mások véleménye viszont az, hogy inkább módszernek tekinthető, amelyet a nyelvészet minden területén alkalmazni lehet. Mi az utóbbi felfogás hívei vagyunk, a dolgozat tehát ebben az értelemben fogja fel a kontrasztív nyelvészetet. Itt kell megjegyezni, hogy a kontrasztív nyelvészet és az összehasonlító nyelvészet között bizonyos kapcsolat van, az utóbbi ui. szintén szembeállítja egymással a nyelveket, de történeti alapokon, míg a kontrasztív nyelvészet elvi alapon, elsősorban leíró illetve nyelvpedagógiai céllal. Ezt az összehasonlítást a nyelv minden területén el lehet végezni, így többek között fonetikai, morfológiai -, szintaktikai kontrasztív vizsgálatok léteznek. Az összehasonlítás alapját az un. univerzálék képezik, így nevezik a minden nyelvben közös elemeket. Az ellenkező pólust azok az elemek jelentik, amelyek a két vagy több nyelvben nem közösek. Az univerzálékkal kapcsolatban a kontrasztív nyelvészet elméleti és gyakorlati célja eltér egymástól. Elméletileg ui. célszerű az univerzáléból kiindulni, tehát egy ismertnek mondható alaphoz, és erre építeni az új ismeretek rendszerét. Gyakorlatilag azonban éppen

fordított a helyzet, ui. minden nyelvoktatást az univerzálék ellentéteinek tudatosításával kellene elkezdni, tehát azzal, ami a célnyelvben az új, az anyanyelvtől eltérő.

Ezek szerint egy második nyelvrendszer elsajátításának, működtetésének megtanulásánál az univerzálék képezik a tananyag magvát. Éppen ezért az idegen nyelv tanulásakor először összehasonlítjuk azt az anyanyelvvel, és ezáltal erősítjük, finomítjuk általános nyelvi tudásunkat. Ez annál is inkább célravezető, mert meglepően sok azonosságot lehet egyes nyelvek között tapasztalni. A második nyelv elsajátításának tulajdonképpen nehézségét azonban az eltérések okozzák, vagyis az ún. kivüleső tartomány. Az idegen nyelv tanulásánál mindig két alapvető tényezővel állunk szemben, az anyanyelvünkkel való hasonlóság és az attól való eltérés kérdésével. Az egyezés alapjait az univerzálék adják. A nyelvoktatás alaptudománya tehát bizonyos fokig a nyelvészeti tipológia is lehet. Az eltérések megfigyelése, számbavétele a nyelvek közötti kontrasztokat állítja az érdeklődés előterébe. A kontrasztok elvontabb megfogalmazása esetén a kontraszt mint olyan megszűnik. Névtő, ragos névszó, viszonszó, posztpozíció ui. együttesen toldaléknak fogható fel. Ha tehát az egyik nyelvben szereplő ragos névszót szembeállítjuk a másik nyelv viszonszóval álló névszójával, a nyelvszemléletben jelen lévő ellentét eltűnik, mert mindkét esetben -absztrahálva - toldalékkal ellátott névszóval van dolgunk. Ez viszont azt is jelenti, hogy a régebben eltérő, tehát eleve össze sem hasonlíthatónak tartott strukturájú nyelvek között bizonyos kapcsolatokat lehet találni. Az általánosításnak ezen a fokon tulajdonképpen arról van szó, hogy a mondat névszói részében toldalék szerepel, amely toldalék jellegét sok esetben az igei rész természete határozza meg. A konkretizálás, az egyes példákra való lebontás csak a második lépésben következik be. A nyelvészeti tipológia után tehát a kontrasztív nyelvészet adja a nyelvoktatás alapját. A járható út vagy az, hogy az egyik vagy a másik nyelv terminusai-val fejezzük ki a másikéit, vagy hogy egy harmadik, elvontabb fogalomrendszerben ábrázoljuk mindkét nyelvet. Végző elemzésben azonban a kontrasztív nyelvészet az anyanyelv-idegennyelv viszony kutatásában feltétlenül a "nyelvi tudat" problémáiból meríti - nagyon is valóságos -, létjogosultságát, arról nem is beszélve, hogy be-

bevallottan elsődleges célja az idegennyelv tanításának és tanulásának lényeges megkönnyítése, márpedig ez utóbbi éles körvonalakkal érintkezik a felnőttkorúak tudatossági illetve megértési igényével.

Az összehasonlítás több szempontu, de legalább két szintű kell, hogy legyen. A több szemponton a nyelv különböző területeinek kutatását értjük, a szintek közül pedig az elsőt a formai különbségek vizsgálata, a másodikon pedig a nyelvszemléletbeli különbségek vizsgálata történik. És itt kanyarodunk vissza a már előbb említett problémához, hogy a kontrasztív nyelvészet életkorhoz kötött nyelvészet, ui. csak a tudatos nyelvtanulás fokán lehet alkalmazni, így csak a felnőttek számára nyújt segítséget az idegennyelv elsajátításában.

A kontrasztív nyelvészet egyik sokoldaluan használt kategóriája az interferencia, vagyis a célnyelven /elsajátítandó idegennyelv/ belüli eltorzulások, amelyek az elsődleges nyelv /anyanyelv/ hatására jönnek létre. A jelenség általános regisztrálásán belül a vélemények eltérnek ebben a kérdésben egymástól, és jellemző, hogy magának a fogalomnak az értelmezése is különböző.

Mint hogy az anyanyelv társadalmi létünk kísérő jelensége, s mint ilyen, ugyyszólván az egyetlen közvetítő közeg, amelynek segítségével az idegen nyelvet elsajátíthatjuk, kell, hogy valamilyen sajátos összefüggés legyen az anyanyelv és az idegen nyelv tanulása között. Mint már fentebb több szempontból utaltunk rá, mindenekelőtt alapítani lehet az univerzálékra, bármely nyelvszemléleti felfogásról legyen is szó, amelynek alapján a tanulás történik. A kontrasztív nyelvészeti módszer esetében könnyítő körülmény a már említett "tudatos nyelvtanulás", az a tény, hogy a "tanulónak" meg lehet magyarázni a logikai menetet, összefüggéseket, sőt az igényli is azt, mert csak így tudja az új ismereteket a már megtanultakhoz ill. az anyanyelvi megfelelőkhöz kapcsolni, az automatikus bevézésnek és reprodukálásnak itt kevesebb szerep jut. Ugyanakkor azonban nehézséget is jelent ez a körülmény, ui. a felnőttkoru

tanulónak már van egy kialakult fogalomrendszere, gondolatvilága és néha problémát jelent a célnyelv azon elemeinek rögzítése, amelyek nem tartoznak az univerzálék csoportjába és ez a nehézség itt sokkal erősebben jelentkezik, mint a gyermekek esetében, ahol a rögzítés nem logikai menettel történik, a gyerek nem is igényli azt, s így a reprodukálásnál sincsenek nehézségei.

Talán ezek a problémák is indokolják azt, hogy a kontrasztív módszer még nem alkalmazza a nyelv minden területén egyenlő mértékben, pl. fonetikában gyakori a szemantikában azonban még igen ritkán kerül sorra alkalmazása.

Egy másik problémát az un. transzfer elmélet jelent, vagyis annak a kérdése, hogy az előző idegen nyelv megtanulása segíti-e a következő nyelv elsajátítását. Elfogadott vélemény szerint az egy nyelvcsaládhoz tartozó nyelvek esetében pozitív előjelű ez a hatás, tehát bizonyos összefüggések, hasonlóságok tisztázása elősegíti az új anyag rögzítését, eltérő nyelvcsaládok esetében azonban negatív irányú is lehet. A kísérlet a nyelv elsajátítására azonban az utóbbi esetben sem reménytelen, csupán tisztázni kell az eltéréseket. Természetesen a kérdés problematikája egyénenként is változó. A kontrasztív nyelvészet gyakorlati célja és jelentősége éppen abban rejlik, hogy elméletileg kidolgozott általános sémákat az adott esetre konkretizálja és működteti.

A módszerek keretei még nem rajzolódtak ki, még nem áll megfelelő mennyiségű és minőségű anyag rendelkezésünkre ehhez. Másrészt viszont dialektikus jellege nem is teszi lehetővé, hogy megmerevedett formák között, végleges sémák szerint alkalmazzák. Állandó kutatással bővíti hatókörét. Módszertani eljárása a hibaelemzés, amely a beszédprodukciónak vizsgálja, interferenciák ill. negatív transzfer jelenségek után kutatva. Vagyis azt a már korábban említett elvi elképzelést alkalmazza a gyakorlatban, miszerint a nyelvoktatásban az univerzálék ellentéteit kell először tudatosítani.

A kísérletekből levont következtetések alapján határozzák meg a követendő irányt.

A kontrasztív nyelvészet jelenleg a nyelvtudomány legmodernebb ága. Az egyes országokban különböző szintet ért el kutatása. Elsősorban mint módszer hozott újat a nyelvtudományban. Mostanáig a legkomplettebb, legátfogóbb dialektikus eljárás, amely szoros kapcsolatot tart fenn a gyakorlattal. A nyelvtudománynak még nem minden egyes területére hatolt be, pl. a szemantika területén még nem alkalmazzák. Létjogosultságáról alkotott vélemények megoszlanak.

Hazánkban dr Dezső László és dr Szépe György foglalkoznak az új módszerrel, elsősorban az oktatással való kapcsolatában. Ez a fel fogás a módszer jellegéből adódik, ui. még soha egyetlen nyelv szemléleti módszer sem tartott fenn ilyen szoros kapcsolatot a gyakorlattal.

Állandó ütközőpontot jelent annak a kérdése, hogy a tananyagban mit kell előre venni, a problémás eltérő, - vagy az egybevágó pontokat, ill. hogy az anyanyelvet mennyire lehet kikapcsolni az oktatásból.

Természetesen nem lehet merev korlátokat vonni, nem lehet az egyező részeket mind előrevenni és a problémás, eltérő kifejezéseket a tanulás későbbi idejére hagyni. Bizonyos dialektikának itt is érvényesülnie kell. Mindenesetre a "tanuló-anyag" meghatározza az óra menetét, és stílusát. Ha fejlettebb képességű a csoport vagy a nyelvtanulás már előrehaladottabb stádiumban van, akkor fokozatosan lehet bővíteni a témakört, és ezzel az anyanyelv és az anyanyelven történő gondolkodás mind nagyobb szerepet kap. Ezzel egyenes arányban nő a hibaforrás lehetősége is. Gyermek tanítása esetén ez szintén nem jelent ilyen nagy problémát, hiszen még nem alakult ki az anyanyelv rendszere.

A fent felsorolt problémák még nagyrészt megoldatlanok vagy legalábbis még vita tárgyát képezik.

Két nyelv közötti kontrasztív vizsgálatban a magyar-angol kontrasztív nyelvészt játsza a vezető szerepet. Főként a fonetika területével foglalkoznak a nyelvészek. Ebben a témában tartott előadást 1972. február 11.-én a TIT Idegennyelvoktatási Választmánya ülésén dr. Wiliam Nemser, a washingtoni egyetem tanára.

Magyar-oroszl vonatkozásokat vizsgál dr. Dezső László. Véleménye szerint - tekintettel az alapvetően eltérő nyelvstrukturára -, az összevetésnek inkább csak az alaktan mondattani részében van jelentősége.

A magyar-német kontrasztív nyelvészet területén két munkát említhetünk meg: Juhász János: *Probleme der Interferenz* c. könyvét, amely az Akadémiai Kiadónál jelent meg 1971-ben, a müncheni Max Hueber Verlaggal közös kiadásban, továbbá dr. Valaczkai László munkáját, melynek egy része: *Vergleichende Untersuchung konsonantischer Strukturen einsilbiger Wörter im Deutschen und im Ungarischen* címen "Acta Germanica et Romanica" 4. kötetében jelent meg 1969-ben. /A dolgozat egyenlőre kéziratban áll rendelkezésünkre/.

Dolgozatunk a magyar-német morfológia ill. szintaktika területén a német prepozíciók és az ezeknek következetesen megfelelő vagy meg nem felelő magyar helyviszonyragok viszonyának tisztázásához kíván hozzájárulni.

A tárgyalás során módszerünk a kétoldali megközelítés lesz: az 1. fejezetben a magyar helyhatározóragok betűrendjében, a 2. fejezetben pedig a német prepozíciók betűrendjében haladunk. Az egyes pontokon belül először az egyező esetek felsorolása történik meg, azután pedig az eltérő esetek következnek.

Amennyiben lehetséges, megkíséreljük az eltérés okát megvilágítani. Ezzel kapcsolatban természetesen tekintettel kell lennünk két körülményre: egyrészt arra, hogy eltérő nyelvszemlélettel van dolgunk, másrészt pedig arra, hogy a nyelv egy élő, fejlődő rendszer, amelyet nem lehet merev kategóriákba sorolni.

Ettől függetlenül, és erre való tekintettel levonunk bizonyos következtetéseket.

A továbbiakban a már említett betűrendi felsorolásban a kétoldali megközelítés módszerével történő részletes feldolgozás következik, majd ezt követi a dolgozat befejezésekképpen a legfontosabb tanulságok levonása.

II. MAGYAR HELYHATÁROZÓRAGOK

-ba/-be rag /illativus/

Szintén az un. "belviszony ragok" közé tartozik, vagyis belső tér felé irányuló mozgást, változást jelöl. A hová? kérdésre válaszol. A magyar -ba/-be ragnak a németben vagy egyszerű acc. felel meg, vagyis bizonyos prapozíciók + acc. Ezek az előljárók lehetnek: an, auf, in, um + acc., ill. an, nach, vor, zu + dat. Az alábbiakban következnek az egyes esetek külön-külön.

I. Konkrét főnév mellett

Köznév esetén egyszerű acc. áll a németben a -be-igekötős igék után. Ugyanezen igék igekötő nélküli alakja mellett rendszerint in + acc. felel meg a fordításnak:

lakásba beköltözik

die Wohnung beziehen
/in die Wohnung ziehen/
das Zimmer betreten
/in das Zimmer treten/

an + acc. felel meg a -ba/-be határozóragos viszonyinak elvontabb, un. képes helyhatározós esetekben; előfordul an + dat. is:

ágyba botlik

ans Bett stolpern

/magas/ állásba kerül

an /eine hohe/ Stelle gelangen

betegségébe belehal

an der Krankheit sterben /dat.

falba ütközik, ver

an/gegen die Wand stossen, schlagen
/a gegen a valamivel szemben, valami ellen kifejtett mozgás pontosabb, érzékletesebb fordítása/

munkába megy, dolgozóra megy

an die Arbeit gehen /általános kijelentés, ezzel szemben az auf die Arbeit gehen kifejezéssel konkrétan megjelölöm a mozgás célját/.

munkára megy

auf + acc.-t használunk, ha konkrét helyviszonyokról van szó, de olyan viszonyról, ahol a cselekvés inkább a felületre vonatkozik:

/jó/ állásba kerül

auf /gute/ Stelle gelangen

bálba megy

auf einen Ball gehen

faluba érkezik

auf dem Dorf angelangen / a dat. az ige vonzata/.

fejébe vágja kalapját

auf den Kopf drücken den Hut

munkába megy

auf die Arbeit gehen

üzletbe megy /belemegy!/

sich auf das Geschäft einlassen

in + acc. áll a németben akkor, ha valamibe befelé történő mozgásról van szó, tehát ez lenne a magyar -ba/-be szó szerinti fordítása.

ágyba belefekszik, fektet

tesz

autóba száll

betegségbe esik

az éj csendjébe...

életbe lép

de: életébe kerül:

falba belever

faluba megy

fejbe lő

de: fejembe fogadok

nem megy a fejembe

fejembe vettem

feledésbe merül

folyamatba tesz, állít

fülbe akaszt

de: fülébe jut

háboruba megy

/ebbe/ az irányba megy

az iskolába megy

de: iskolába jár

mibe kerül?

hová?

ér !

orvosba beleszeret

őszbe fordul az idő

de: őszbe vegyül

sorba áll

zavarba jön

in das Bett legen /sich/

in ein Auto steigen

in eine Krankheit verfallen

in die Stille der Nacht...

in Kraft treten, ins Leben treten

das kostet ihm das Leben! Az eltérés oka a fogalom jellegében rejlik. Az utóbbi esetben elfontfogalomról van szó.

das kostet ihm das Leben! Az eltérés oka a fogalom jellegében rejlik. Az utóbbi esetben elfontfogalomról van szó.

lik. Az utóbbi esetben elfontfogalomról van szó.

lik. Az utóbbi esetben elfontfogalomról van szó.

in die Wand schlagen

in das Dorf gehen

in den Kopf schiessen

ich wette meinen Kopf! /germanizmus

das will mir nicht in den Sinn/Kopf

ich habe es mir in den Kopf gesetzt

in Vergessenheit geraten

in Gang bringen

in das Ohr hängen

es kommt ihm zu Ohren/germanizmus/

ins Feld ziehen

in dieser Richtung gehen

nach dieser Richtung gehen

in die Schule gehen /konkrét jelentés/

in die Schule gehen /konkrét jelentés/

zur Schule gehen, die Schule

besuchen /általánosabb jelentés/

wo kommt das hinein? /ins Zimmer/

was kostet das?

sich in den Arzt verlieben

der Sommer geht in Herbst über

grau werden, ergrauen

sich in die Reihe stellen

in Verlegenheit kommen, gehen

um + acc. áll köralaku helyzet ill. mozgás esetén:

nyakába borul

jm um den Hals fallen

nach + dat.- t alkalmazunk, ha helyhatározói viszony tulajdonképpen irányt határoz meg, ami felé a mozgás történik, ill. annak célját adja meg:

Bécsbe utazik

nach Wien fahren /nincs ui. névelő.

Névelő után azonban in +acc. állna/

pohár után nyul

nach dem Glas langen

kérdésekre szétágazik

nach Fragen auslaufen

zu + dat. esetén a mozgás célzatossága még nyilvánvalóbb:

ágyba fektet, fekszik

/sich/ zu Bett legen

fejébe száll valami

jm zu Kopf steigen

fülébe jut

jm zu Ohren kommen

iskolába jár /általános

értelemben véve/

zur Schule gehen

színházba meghív

zum/vor Theater laden / a vor régies kifejezés/

színházba eljut, megy

zum Theater gelangen, gehen, fahren

Gyűjtőnév mellett in + acc. vagy zu + dat. felel meg a -ba/-be rag fordításának. Az utóbbi esetben a tagság, a hovatartozás kap nagyobb hangsúlyt.

háboruba megy

ins Feld ziehen

hadseregbe hív

zum Militär einrufen

Anyagnévvel kapcsolatban egy példát szeretnénk megemlíteni:

rézbe metsz

im Kupfer stechen

Tulajdonnév ill. földrajzi név mellett az összes említett előljárók előfordulhatnak, mint a -ba/-be ragos viszony fordításai, személyekkel kapcsolatban inkább an ill. auf + acc. használata szokásos, míg földrajzi neveknél - tekintettel arra, hogy a -ba/-be helyhatározó ragos alak itt rendszerint irányt jelöl -, in + acc. ill. nach + dat. használatos:

Jánosba helyezi reményét

seine Hoffnung auf Hans setzen

Finnországba utazik

nach Finnland fahren

NDK-ba utazik

in die DDR fahren

II. Elvont főnevek esetén

Tulajdonság jelölésére in + acc. fordul elő a leggyakrabban:
gondolatokba mélyedve áll in Gedanken versunken stehen

Allapot kifejezésére szintén az in + acc. előljárás viszony a legmegfelelőbb:

gondolatokba mélyedve áll in Gedanken versunken stehen
beleéli magát valamibe sich in etwas hineinleben

Cselekvés, történés kifejezésére ugyancsak ez a szókapcsolat használatos bizonyos esetekben lehet an + dat. is a német fordítás:

betegségbe belehal	an der Krankheit sterben
folyamatba tesz	in Wege leiten
	in Gang bringen

- ban/-ben rag/ inessivus/

Olyan helyhatározói viszonyt jelöl, amellyel azt kívánjuk kifejezni, hogy valami valamin belül, valaminek a belsejében helyezkedik el. Hol? kérdésre felel, a német fordításban általában dat. felel meg ennek a viszohnak, a kivételek /acc.-al/ lentebb szerepelnek.

A németben ezt a viszonyt ki lehet fejezni egyszerű dat.-al, an, auf, in, um, über + acc.-al, ill. an, auf, in, bei unter, zu vor, bis zu + dat.-al. Tekintettel arra, hogy a - ban/-ben mindig hol? kérdésre ad választ, az esetek különbözőségének oka a német és a magyar nyelvélet közötti különbség.

Bizonyos esetekben látszólag külső felületre vonatkozik, tulajdonképpen azonban ekkor is zárt térségen belüli viszonyt jelöl.

/pl. utcában = utcán = in/auf der Strasse/

I. Konkrét főnév mellett

Köznév mellett a legkülönbözőbb kapcsolatok szolgálnak fenti helyhatározói viszony fordítására. Az egyes esetekben megkíséreljük a meghatározó körülményeket körülírni:

lesben vár valamire
valaminek lest készít

etwas auflauern /dat./

/a -ban/-ben rag a magyar kifejezésnek felel meg, a németben a dat. a cél kifejezésével ill. az ige-kötővel van összefüggésben/

Régies szókapcsolatokban ill. az un. képes helyhatározós esetekben a magyar -ban/-ben ragos névszónak a német nyelvben auf + acc. felel meg

apában bizik

sich auf den Vater verlassen/
/vertrauen

jövőben reménykedik

sich auf die Zeit Hoffnung machen

Ugyanilyen esetekben lehet az an + acc.-t is használni:

Istenben hisz

an Gott glauben

Jánosban hisz

an Hans glauben

Kissé elvont képes helyhatározói kapcsolatokban, mint pl. végződik, kiszögell, eltűnik valamiben / a mozgás célja a fontos és nem a mozgás maga, ui. ez utóbbi fontosságára, hangsúlyozása esetén über + acc. állna/, részesül valamiben in + acc. áll a németben:

csúciban végződik
az erdőben eltűnik

in eine Spitze hinauslaufen
in den /in dem is lehet/ Wald
Verschwinden

Abban az esetben, ha a -ban/-ben helyett körül névutó is állhat a magyar szövegben, um + acc.-t lehet alkalmazni a német fordításban:

láncot hord a nyakban
/nyaka körül/

um den Hals eine Kette tragen

Elvont értelemben, képes helyhatározóként pl. megállapodik, megbotlik valamiben /vmi felett/ über + acc. áll:

egy kérdésben megállapodik sich einigen über die Frage
sich einig werden über die Frage
egy kőben megbotlik über einen Stein stolpern

Szintén képes helyhatározói értelemben /elvonatkoztatva/ használjuk az an + dat.-t, ha nem annyira a konkrét helyről van szó, mint inkább ezzel kapcsolatban valaminek a jelentőségéről, tartalmáról, lényegéről, - bár a magyarban -ban/-ben ragot kap. Konkrét értelemben ilyen helyviszonyt, "mellettséget" jelöl, amelynél az in, auf, bei prapositionokat nem használhatjuk, mert nem térbeni zártaságról, de nem is felületről van szó.

akcióban résztvesz
betegségben szenved

sich an einer Aktion beteiligen
an Krankheit leiden
/különb: leiden unter + dat., pl.
Kälte, Arbeitslosigkeit fogalmak
mellett, ezek ui. konkrétabbak/.

életben van

am Leben sein

fejében van valami/rajta/

etwas am Kopf haben

helyben van

an der Stelle

kétkedik az igazságban

an der Wahrheit zweifeln

láthatáron feltűnik /hajó/

am Horizont aufkreuzen

mi van a levélben?

/jelentőségére utal!/

Was liegt an dem Brief?

lopásban vétke, bűnös

an dem Diebstahl schuld sein

mindenben jó

an allem gut sein

orvosokban hiány van

es fehl an Ärzten

rákban megbetegszik, meghal

an Krebs erkranken, sterben,
zugrunde gehen

segítségben gátol valakit

jn an der Hilfe hindern

szinben más

an der Farbe anders sein

valamiben vétkezik

sich vergehen, versüßigen an +dat.

Konkrét helyviszonyt jelöl az auf + dat., olyan helyviszonyt, amelyben valami valaminél magasabban fekszik. Az über-rel szemben ebben az esetben lehetséges érintkezés az alacsonyabban fekvő tárggyal.

bálban van

auf dem Ball sein / a rendezvényre vonatkozik, és nem az épületre, ahol azt tartják. Ez jobban érvényre jut a: résztvesz a bálon kifejezésben/.

fejében van a kalap /rajta/auf dem Kopf einen Hut haben

az iskolában sokat mesél

auf der Schule viel verleben

őrségben van

auf Wache sein

politikában ténykedik

auf dem Felde der Politik /in der Politik/ tätig sein
/ a magyarban a "földjén" jelentés helyhatározói értelemmel bír, bár felületre vonatkoztatva, mégis a "földben" kifejezés kizárólag a föld mélyében lévő dolgokra értendő/.

pusztában, tisztáson
dolgozik

auf der Weide, Wiese, Heide arbeiten

székben ül

auf dem Stuhl sitzen

szobában van

auf dem Zimmer sein /köznyelvben ill. szállodában használják az "im Zimmer sein" kifejezés helyett/

de: erdőben, parkban van im Wald, Park arbeiten, -ui. itt "zárt" belső térről van szó. Az ember ebben az esetben a lokalitásban van. Az előbbi az esetekben nyitott térségről lévén szó, ez nem áll fenn. Ezért használunk a fordításban auf-präpositiót.

A magyar jelentésnek szószerint az in + dat. fordítás felel meg a németben, amely olyan helyviszonyt jelöl, amikor belső térről van szó, tehát a szóbanfoglalt dolog ebben a zárt térben található:

ágyban fekszik

in dem Bett liegen

betegségben mindent ki-
próbál az ember

in der Krankheit probiert man alles

csendben hallatszanak
a hangok

in der Stille hört man die Stimmen

/egy/ dologban segít

in der Sache helfen, vagy: bei der Sache helfen, ui. nem valószínű, hogy az illető tényleg résztvesz a munkában, ezért lehet a bei előljáró szót is használni.

erdőben, parkban sétál

im Wald, Park, Garten spazieren

fejében van valami	im dem Kopf etwas haben
fotelban ül	im Sessel sitzen
hidegben fázik	in der Kälte frieren
/ebben az irányban kell lennie	in dieser Richtung musses sich befinden /Locativus/
de: ebben az irányban kell keresnie	nach dieser Richtung müssen Sie es suchen /Irány/
méterben vásárol	in Meter kaufen
nagyban vásárol /keresk/	im grossen kaufen
órában számítva	in/nach Stunden gerechnet
de: téved az órában	sich in der Stunde irren
sorban áll	in der Reihe stehen
más színben	in einer anderen Farbe
/valaki/védelmében beszél	im Schutze js sprechen

Bei + dat.-t használunk a -ban/-ben ragos viszony fordítására, ha nem konkrét helyről, hanem inkább körülményről van szó. Ezek a kifejezések bizonyos időhatározói jelleggel is bírnak.

betegségében ideges	bei seiner Krankheit ist er nervöz
/ilyen/csendben mindent hallani lehet	bei solcher Stille hört man alles
a dologban segít	bei der Sache halfen
/jó/ erőben van	bei Kräften sein
/ilyen/ időben mindenki sétál	bei solchem Wetter spazieren alle
az olvasásban nem zavar- ja semmi	beim Lesen stört ihn nichts
/valaki/ védelmében cse- lekszik	bei der Verteidigung js tätig sein

Munkahelyen megjelölésre is használják ezt a kifejezést, abban az esetben, ha a munkahely jelentése inkább testület, intézmény értelemben használatos, és nem mint konkrét épület:

színházban /színháznál/ dolgozik	beim Theater arbeiten
-------------------------------------	-----------------------

Néha használjuk az unter + dat.-t elvont kapcsolatokban, okhatározói színezettel:

a hidegben /amiatt/ szenvéd	unter der Kälte leiden
--------------------------------	------------------------

Ha valamihez való tartozást is magában foglal a helyhatározós kifejezés /pl. az egyetem Bécsben híres - a bécsi egyetem híres/, akkor zu + dat.-t alkalmazunk a német szövegben:

az egyetem Bécsben híres
részben jó
a templom Bécsben szép
valaki védelmében beszél

die Universität zu Wien ist berühmt
zum Teile gut sein
die Kirsche zu Wien ist schön
zum Schutze jssprechen: a kife-
jezés bizonyos célt is tartalmaz

Hajózási nyelvben használják a: következő kifejezést:

szélben /szél ellenében/
vitorlázik

vor Wind kreuzem

Gyűjtőnév esetében in + dat. ill. mit + dat. szerepelhet a német
fordításban; utóbbi esetben inkább az összetartozást hangsúlyozzuk:
falkában él in /mit Haufen bzw. Rudel leben
hadseregben szolgál in /beim Militär sein

Anyagnév fordítására a németben az in + dat. kapcsolatot alkal-
mazzuk:

báronyban lép fel

im Samt auftreten

Egyedinév ill. földrajzi név mellett in + dat. ill. an + dat. a
megfelelő német fordítás:

Jánosban hisz

an Hans glauben

Ázsiában, Bécsben

in Asien, in Wien

II. Elvont főnév mellett

Tulajdonság jelölésére: in, bei + dat. áll a németben

jó erőben van

bei Kräften sein

gondolkodásban felülmul

jm an Denken überlegen sein

haragjában tesz valamit

etwas aus Wut machen: az aus elől-
járó az eredetet, jelen esetben az
okozatiaságot jelöli

matematikában jó

in Mathematik gut sein

Állapot kifejezésére: általában in + dat.-t használunk a német-
ben a -ban/-ben ragos viszony fordítására. Egyes esetekben, ha az
állapot okára is utalni akarunk vor + dat.-al fordítjuk fenti
ragos névszót.

betegségben/amiatt/ nyugta-
lan

vor Krankheit unruhig sein

feketében van

in Schwarz sein

sorban áll

in Glied und Reihe stehen

/egész/ testében reszket

in ganzen Leibe sittern

torkomban dobog a szívem

mir schlägt das Herz bis zum Halse

/csak úgy/ beleél a világba
/cél nélkül/

in die Welt hineinleben

Cselekvéssel, történéssel kapcsolatban szereplő -ban/-ben ragos névszó fordítása németre in + dat.-al, ill. an + dat.-al történik. A két esetet nehéz pontosan elhatárolni egymástól, talán úgy lehetne megfogalmazni, hogy az an + dat. külső felületre, elvontabb fogalomra vonatkozik.

építésben /építés alatt/ áll	im Bau sein
kilátásban gyönyörködik	sich an der Aussicht laben

Bizonyos kifejezésekben a magyarban a -ban/-ben ragos névszó áll, a németben viszont határozószó. Ez érvényes konkrét és un. képes helyhatározós esetekre egyaránt.

bevezetőben	eingangs, einleitend
egészében	ganz, im ganzen, las /ein/ Ganzes
kezdetben	anfänglich, anfangs
részekben	aufgeteilt
sorban	reihenweise

-ból/-ből rag /elativus/

Elképzelte vagy tényleges kiszakadást, kilépést jelent egy zárt egységből, összefüggésből. Honnan? kérdésre válaszol. A nyugalmi helyzet /hol?/ kifejezésétől függ az ebből a helyzetből kifelé történő mozgás kifejezésének módja is. Azaz, ha a nyugalmi helyzetet in + dat. fejezte ki a németben, akkor az ebből kifelé történő mozgás, cselekvés aus + dat.-al áll. Ha azonban a nyugalmi helyzet an, auf, vagy bei + dat.-al volt fordítva, akkor a honnan? kérdésre a von + dat.-os felel. A -ból/-ből rag is az ún. belviszony ragok közé tartozik, azaz belső térrel kapcsolatos helyviszonyt jelöl.

I. Konkrét főnéveknél

Köznévénél fent említett kritériumok figyelembe vétele mellett aus + dat. ill. von + dat. a német fordítás:

ágyból kiszáll, felkel	aus dem Bett aussteigen, aufstehen
autóból kiszáll	aus dem Auto aussteigen
a Bécsből érkező vonat	der Zug aus Wien /der war <u>in</u> Wien!/ aus/von Wien, Wiener =eredethatározó az <u>aus</u> előljáró a születési helyet, míg a <u>von</u> helyváltoztatást jelöl általában.
Bécsből való	
ezen okból bevezél	aus diesem Grunde sprechen
a X. századból való	aus dem 10. Jh. /stammend/ <u>in</u> gewisser Hinsicht /bedeutend etwas/ az <u>in</u> itt a német nyelv szem- léletnek felel meg
/bizonyos/ szempontból	
színházból jön	aus dem Theater kommen
szokásból tesz vmit	aus Gewohnheit etwas tun
városból jön	aus der Stadt kommen, heimkehren
kiesik a hajóból, átesik a korláton	über Bord fallen = tul esik rajta, felül esik rajta: csak a hajózási nyelvben használatos

Bizonyos igék mellett a németben egyszerű dat. áll:

elfut a veszélyből	der Gefahr fortlaufen
--------------------	-----------------------

von + dat. áll a németben /an, auf, bei esetén/:

ilyen ágyból sok van	an/von solchen Betten gibt es viele
álmából felriad	wom Schlaf aufschrecken
de: felriaszt álmából	aus Schlaf aufschrecken
Ázsiából való	von Asien aus Asien /eredet/

bálból jön	aus/vom Ball kommen/auf dem Ball sein/
2o főből álló csapat	Abteilung von 2o Mann
2o főnyi csapat = a főnévből jelző lesz	
/ebből/ a kiindulási pontból	von diesem Standpunkt aus etwas machen
látásból ismer	vom Sehen kennen
pénzből él, elvesz, telik	vom Gelde leben, nehmen
de: kifogy a pénzből	an Geld knapp sein /germanizmus/
	das Geld geht ihm aus
/ebből/ a szinből vesz	von/mit dieser Farbe nehmen a <u>mit</u> használatának az a magyarázata, hogy a szín jellemző velejárója az anyagnak, dolognak, hozzá tartozik
/egész/szívből kíván	vom /ganzen/ Herzen wünschen
tizből elvesz	vom zehen wegnehmen

Egy kivételt jelent az "eredetileg" szó fordítása:
von Haus aus Medizin sein

Ha bizonyos céllal történik az a kifelé történő mozgás, akkor
zu + dat.-t használunk a németben:

abból a célból tesz	aus/zu diesem Zwecke tun
tréfából tesz	aus/zum Spass tun, Ebben az esetben azonban nem a cél, hanem a cselekvés motiválása a fontos, éppen úgy, mint az "egyetem Bécsben" die Universität zu Wien kifejezésben a <u>zu</u> -val összetartozó főnév értelmezői szerepet kap.
valamiből kifut, kitelik	zu/für etwas langen: kivételt képez, = elég valameddig értelemben áll.

Gyűjtőnév: von + dat. a német fordításban a megfelelője

1o főből álló csapat	Abteilung von 1o Mann
----------------------	-----------------------

Anyagnév esetén az aus az anyagot jelöli, amelyből készül valami, vagy valaminek a részeit, amelyből az áll. A von ezzel szemben a minőséget adja meg:

fából készít	aus Holz machen
gyűrű aranyból	ein Ring aus Gold /aranyból való!/ ein Ring von Gold
aranygyűrű	
bőr szalag	Band von Leder

Egyedinev ill. földrajzi név mellett: aus ill. von + dat. a fordítás:

a Faustból idéz	aus dem Faust zitieren
Jánosból orvos lesz	aus Hans wird Arzt
Magyarországból származik	aus Ungarn stammen
Magyarországból jön	von Ungarn kommen

II. Elvont főnév mellett

Tulajdonság kifejezésére: a von itt nem használható, ui. fordítása valamitől fogva, valamire nézve. Helyette aus + dat. áll.

fejből tud	aus dem Kopf wissen
félelemből tesz	aus Angst etwas tun
fizikából jó	aus/in Physik gut sein
jó házból való fiu	Sohn aus gutem Hause
tapasztalatból beszél	aus Erfahrung sprechen

Állapotot jelöl: aus + dat. a fordítása a német szövegben

szívből nevet	aus /ganzem/ Herzen lachen
szükségből tesz valamit	aus Not tun, zwangsweise tun
véletlenből tesz	aus Versehen, versehentlich tun

Cselekvés ill. történés kifejezésére - a -ból/-ből ragos névszó fordítása németre aus + dat.-al történik

teljes erejéből dolgozik	aus allen Kräften arbeiten
--------------------------	----------------------------

-hoz/-hez/-höz rag /allativus/

Hová? kérdésre válaszoló helyhatározói fejez ki főnév után állva, mégpedig szomszédos térségre vonatkoztatva, amerre a cselekvés történik. Ezért bir néha bizonyos irány-, ill. célhatározói színezettel. A magyar nyelvben vannak bizonyos igekötők, amelyek vonzzák a -hoz/-hez/-höz ragot. Ilyenek pl.: hozzá-, el-, le. A magyar szövegben szereplő helyhatározó mellett ilyen igekötős ige szereplése ese-tén a németben egyszerű acc. áll, ill. bizonyos esetekben dat. Példák felsorolása lentebb következik.

I. Konkrét főnév esetén

Köznév mellett egyszerű acc., ill. dat-al fejezzük ki a fenti határozóragos viszonyt bizonyos igekötők /hozzá-,el-,le/ után.

áruhoz hozzájut	/gute/ Ware erlangen /acc./
kocsihoz hozzákapsol	den Wagen etwas ankuppeln
kocsihoz hevederrel hozzaérősít	den Wagen etwas verlachen
véghez visz	etwas fertigkriegen /állandó hatá- rozói kapcsolat/
áruhoz /még/ hozzárak	der Ware zuladen /dat./
barátjához becsenget	seinem Freunde anläuten
hozzám jön, mászik /le-/	mir herunterkriechen
munkához hozzáfog	der Arbeit zulangen
elmászik tőlem máshoz	mir hinunterkriechen
levélhez mellékel	dem Briefe beulegen, beifügen

Präpositiók közül a -hoz/-hez/-höz ragos névszó fordítására felhasználjuk az an, auf, bei, zu präpositiókat, az an kivételével dat.-al. Részletezve:

an + acc.-t használunk, ha egyrészt oldalról történő, szomszédos érintkezésről van szó, másrészt pedig, ha az in ill. auf. előljárókat nem lehet alkalmazni. Közvetlen, szomszédos viszonyt jelöl.

ágyhoz /oda/ mászik, támaszt	an das Bett /her/kriechen, lehnen
a Dunához megy, utazik	an die Donau fahren
Juliához ír	an Julia schreiben
szabályokhoz tartja magát	sich an die Regel halten
de/más/igekötő esetén:	sich an den Regeln festhalten
szomszédjához fordul	sich an den Nachbar wenden

auf + acc. ill. dat. áll a -hoz/-hez-höz ragos névszó fordításaként a német szövegben, bizonyos igék vonzataként /präpositionalobjekt-ként/

elképzeléseihez ragaszkodik	auf seinen Ideen bestehen sich auf seinen Ideen festlegen
kísérlethez felhasznál	auf die Forschungen anwenden
örökségéhez joga van	auf das Erbe ein Recht haben
szüleihez visszavezet	auf die Eltern zurückführen

bei + dat. áll an-igekötős igék mellett:

célhoz /el/ ér	beim Ziel anlangen
----------------	--------------------

zu + dat. a -hoz/-hez/-höz helyhatározóragos viszony fordítása, ha a cselekvés irányát ki kívánjuk emelni, vagy az odatartozást hangsúlyozni:

az ágyhoz megy, tartozik	zu dem Bett gehen, gehören
álláshoz /el/ jut /megkapja azt!/ a Dunához tartozik	zu einer Stelle /hin/gelangen zur Donau gehören
boldogsághoz vezető ut géphez enged	Weg zu dem Glück zu dem Apparat lassen
Juliához beszél	zu Julia sprechen
orvoshoz megy	zum Arzt gehen
de: orvoshoz fordul	sich an den Arzt wenden
folyóhoz leereszkedik	sich zu dem Fluss herablassen
emberhez leereszkedik	sich zu dem Menschen herablassen
temetéshez /temetésre/ csenget	zum Begräbnis läuten
tengerhez utazik	zu dem Meer fahren dem Meere zu fahren: az irány meg- adása nagyobb hangsúlyt kap.

Abban az esetben, ha a magyarban -hoz/-hez/-höz ragos névszó helyett az elé névutó is megfelel a szövegben, akkor a németben bis vor/bis zu + dat. áll.

birósághoz /elé/ eljut	bis vor Gericht gelangen bis zu dem Gericht gelangen
------------------------	---

Gyűjtőnév mellett zu + dat.-t használnak általában a fordításnál:

katonasághoz behív	zum Militär einrufen
--------------------	----------------------

Anyagnévként szereplő, fenti ragos névszóra nem találtunk példát.

Egyedi, ill. földrajzi név esetén a németben zu + dat. áll:

Edithez beszél

zu Edith sprechen

a Fekete-tengerhez utazik zu dem Schwarzen Meer fahren

II. Elvont főnév mellett

Tulajdonság jelölésére nem találtunk megfelelő példát.

Allapot kifejezésére a német fordításban zu + dat.-t alkalmaztunk:

magához tér

zu sich selber kommen

korához képest nagy

für sein Alter gross sein/viszonyítás

Cselekvés, történés kifejezésére szintén nincs példa.

-ig rag /terminativus/

Helyhatározói értelemben végső határt jelöl. Meddig? Milyen messze? kérdésre válaszol.

Német megfelelője a bis prapositio, egyedül azonban csak névmás nélkül álló helymeghatározásokban használjuk /pl. Pestig = bis Pest/, különben egy másik prapositíóval együtt adja meg a cselekvés, történés végső határát. Az eset mindig ettől a második előljárótól függ. A magyarban bizonyos esetben használjuk a kivételével névutót is /lásd lenn/ az -ig rag helyett.

I. Konkrét főnév mellett

Köznév esetén a legkülönbözőbb prapositíók állhatnak a bis mellett, attól függően, hogy a mozgás belső tér vagy felület felé történik:

az ágyig mászik	bis zu dem Bett kriechen
az utolsó ágyig megy	bis zum letzten Bett gehen
de: az utolsó ágyig megtelt	bis aufs letzte Bett besetzt werden
az ajtóig szalad	bis zur Tür laufen
az ajtóig kikísér /elé!/ a faluig visz	bis vor die Tür begleiten bis zum Dorf mitnehmen
a faluig /faluba/ visz	bis ins Dorf mitnehmen /belső tér felé irányuló mozgás/
a végsőig fészit	etwas auf die Spitze treiben/germ./

Gyűjtőnévre nem találtunk példát.

Anyagnévre szintén nem.

Egyedinek ill. földrajzi név esetén a németben a főnév névelő nélkül áll.

et waren alle da bis auf
Herrn Krüger
Halleig utazik

Krüger ur kivételével valamennyien
az utolsó szálig mindenki ott volt
bis Halle fahren

II. Elvont főnév mellett

Tulajdonság jelölésére:

a végletekig precíz

bis zum Äussersten präzise sein

Allapot meghatározására:

kifulladásig szalad

sich ausser Atem laufen /germ./

Cselekvés, történés jelölésére nem találtunk megfelelő példát.

-n/-on/-en/-ön rag/ superessivus/

Az -n/-on/-en/-ön helyhatározórag külső felületére, valamintek a tetejére vonatkozik, un. "külviszony rag", tehát valaminek a felületén végbemenő cselekvés körülményét motiválja. Egyes esetekben pl. az "erdőn" kifejezés a magyarban nyelvjárásban használatos, tulajdonképpen "erdőben"-t jelent, tehát belső teret. Hol? kérdésre felel. A német fordításban ennek a helyviszonyragnak a következő präpositionalobjektos kapcsolatok felelnek meg: egyszerű dat.-al is ki lehet ezt a viszonyt fejezni, de ez függ a német ige természetétől. pl. a "nevet valamin" = etwas /dat./ zulachen = a többiekkel együtt nevet jelentést is magában foglalja, azonkívül pedig a zu-igekötős ige állhatnak egyszerű dat.-al. Für, um, auf, über + acc.; an, auf, in zu, unter + dat.

Az egyes esetek részletezése alább következik:

I. Konkrét főnév mellett

Köznév mellett über + acc. áll fenti helyviszonyrag fordítására, ha a mondat értelme szerint a cselekvés felületén megy végbe, mégpedig futólag, mintegy érintőlegesen /felett névutó értelme szerint is/.

Másik esetben az über + acc. präpositionalobjekt a régi gen. objekt helyett áll. Ebben az esetben rendszerint személyre vonatkozik.

arcán végigsimít /kezével/	jm mit der Hand über die Wange streichen
vihar dul a tengeren	der Sturm braust über das Meer.
könnyek folytak végig arcán	Tränen liefen ihr über die Wange
gunyolódik az idegenen	über den Fremden spotten des Fremden spotten
gyereken nevet	über das Kind lachen
kérdésen vitatkozik	über die Frage streiten
történteken csodálkozik	sich über die Geschehene wundern

für, um + acc. ill. zu + dat. áll a németben akkor, ha a magyarban a következő kifejezések vannak:

ilyen áron ad, pénzen vesz, u. magyarra ezt a mondatot az -ért raggal is fordíthatjuk: ilyen árért ad, pénzért vesz, stb.

németben az előbbi mondatok: um/auf/für diesen Preis verkaufen
um/für Geld kaufen
zu diesem Preise nehmen

auf + acc.-t alkalmazunk abban az esetben, ha a magyar igeszemlélet eltér a némettől:

valakit szájon csókol

jn auf den Mund küssen = szájára csókol!

Különben konkrét helyviszony esetén auf + dat.-t használunk.

Elvontabb esetben un. képes helyhatározós esetekben an + dat.-t.

ágyon fekszik

auf dem Bett liegen

auton rászerezve van

auf /einem/ Auto sich befinden

a Dunán közlekedik

auf der Donau verkehren

a falon /tetején/ mászik

auf der Mauer kriechen

falun él

auf dem Lande leben /in Dorf/

fején visel

auf dem Kopf tragen

földön él, dolgozik

auf der Erde leben

auf dem Felde arbeiten

kerékpáron ül

auf dem Rad sitzen

kezén van

auf der Hand sein

lépcsőn áll

auf der Treppe stehen

de: a lépcsőn megy/fel/

die Treppe hinaufgehen

orvoson van, viseli

auf dem Arzt sein

de: orvoson mulik

es kommt auf den Arzt an

es liegt an dem Arzt

pénzen látható, ül

auf dem Geld ist zu sehen

auf seinem Geld sitzen

vidéken kerülőt tesz

auf der Gegend umlaufen: a körben történő mozgás kifejezője a németben jelen esetben az um-igeekötő

Un. képes helyhatározóként ill. olyan esetben, ha mellettiségről van szó, szomszédos helyzetről, akkor az an + dat. szerkezetet alkalmazzuk a fordításban:

ágyon meglátszik /hogy feküdtek benne/

an dem Bett ist zu sehen

ajtón kopognak

an der Tür klopfen

ezen a dolgon változtat

an dieser Sache ändern

a Dunánál /partján/ él

an der Donau leben

falon függ /függőleges helyzet/

an der Wand hängen

fán levelek /gyümölcs van /bizonyos birtokos viszony is értendő ezalatt/

am Baum sind Blätter, Früchte

oldalán fekszik

an der Seite liegen

de: ezen az oldalán van

auf dieser Seite sein /konkrétabb/

orvoson mulik

an dem Arzt liegen

soron következik

an der Reihe sein

in + dat. áll fenti helyviszony fordítására a németben akkor, ha -bár a magyarban un. "külviszony ragot" kap a főnév -, értelem szerint a helymeghatározás mégis belső térre vonatkozik:

autón jár, nem gyalog	im/mit Auto fahren
Budán lakik	in Buda wohnen
falon van /egy lyuk/	in der Wand sein
lakásán fogadja	in seiner Wohnung empfangen
napon fekszik	in der Sonnen liegen
utcán sétál	in der Strasse spazieren

zu + dat.-t használunk még a fentebb említett eseten kívül akkor, ha a helymeghatározással biz. összetartozást is ki kívánunk fejezni, vagyis, hogy két valami együtt, egy helyen található. Ezt a viszonyt néha mit + dat.-al is fordítani.

földön /lent/ fekszik	zu Boden liegen
kerékpáron jár	zu Rad /mit dem Rad/ fahren
mindkét oldalán megtalálható	zu beiden Seiten sich befinden

unter + dat.-al fejezzük ki fenti helyviszonyt, ha az -n/-on/-en /-ön helyhatározó ragok mellett az alatt névutó is szerepelhet a magyarban.

északi szélesség 10.fokán fekszik	unter dem zehnten Grad nördlicher Breite liegen
ezen a kérdésen értik	unter dieser Frage verstehen
x néven él	unter dem Namen x leben

Gyűjtőnév esetében an, auf, in + dat. egyaránt alkalmazható. Az egyes esetek részletes elemzése lentebb következik:

egyetemen dolgozik	an der Universität arbeiten
földön /ált.értelemben/	auf Erden
rendőrsőgen dolgozik	in der Polizei arbeiten ui. az intézmény, mint szervezet neve szerepel helymeghatározóként is, és nem az épület, tehát nem: épületben dolgozik !

Anyagnévként alkalmazva:

fán /fára/ írva	auf Holz geschrieben
-----------------	----------------------

Egyedi, ill. földrajzi név mellett:

Cegléden lakik	in Cegléd wohnen
Dunán /partján/	an der Donau

tengeren nyaralni

am Meer Urlaub haben.machen

II. Elvont főnév mellett

Tulajdonság jelölésére:

nincs sok rajta

die Sache hat nicht vill auf sich

Allapot kifejezésére:

békén/nyugton hagy

zufriedenlassen, gehenlassen jn

halálán van

im Sterben liegen

gyenge lábakon áll

auf schwachen Füßen stehen

mérgét kitölti valakin

an jm sich auslassen

szabadon él

in Freiheit leben

Cselekvés, történés esetén megfelelő példa nem adódott.

-nak/-nek rag /dativus/genitivus/

Helyhatározói jelentéssel bíró kapcsolatban a -nak/-nek rag a mozgás, cselekvés irányát jelöli. Merre? kérdésre felel. Pl. Északnak, Észak felé tart.

A német fordításban állhat egyszerű dat., gegen + acc., zu + dat. ill. nach + dat. Bizonyos esetekben bei + dat. és in + acc. is szerepelhet.

I. Konkrét főnév mellett

Köznév mellett:

ágy alá mászik	dem Bett unterkriechen
ágynak esik /átv./	bettlägerig werden
az ágynak esik /konk./	gegen das Bett fallen
fálnak támaszkodik	gegen die Mauer lehnen
fának hajt	gegen einen Baum fahren
tengernek /felé/ szalad	dem Meere zu laufen

Gyűjtőnévre nem találtunk megfelelő fordítást a németben

Anyagnévként szerepeltetve szintén nincs megfelelője a németben.

Egyedinek, ill. földrajzi név esetén:

a Mamának bemutat	/bei/ der Mutter vorstellen
Délnek utazik	gegen Süden fahren: ez azonban kivételes eset, általában: nach Westen, Osten fahren kifejezést használjuk.

II. Elvont főnév esetén

Tulajdonság jelölésére nem használható

Állapotot szintén nem lehet a -nak/-nek raggal kifejezni.

Cselekvés, történés kifejezése:

"Akkor a Dunának megyek!"	Dann gehe/springe ich in die Donau! <u>in</u> előljárót is lehet használni, mert a mozgás belső tér felé irányul.
orvosnak megy	Arzt werden

-nál/-nél rag/ adessivus/

Hol? kérdésre felelő helyhatározó, szomszédos, pontosan meg nem jelölt vagy bizonytalan térségre vonatkozik. Attól függően, hogy ezt a helyzetet mennyire pontosan ismerjük, különbséget teszünk a fordításban /lásd alább részletesen/.

Átvitt értelemben, képes helyhatározóként is használható.

A magyar -nál/-nél helyhatározó raggal kifejezett viszony fordítása németre történhet: egyszerű acc.-al, egyszerű dat.-al, um+acc. an, auf, über, in, bei zu + dat.-al. Az egyes esetek felsorolása lent következik:

I. Konkrét főnevek mellett

Köznév mellett egyszerű acc. fejezi ki fenti viszonyt abban az esetben, ha a német ige természeténél fogva, helyesebben igekötője miatt, egyszerű tárgyesetet vonz, és azt a kapcsolatot a magyarban -nál/-nél helyhatározó raggal is fordítani:

idegennél alkalmatlankodik den Fremden belästigen
idegent terhel, igénybe vesz

Egyszerű dat. ki tudja fejezni fenti viszonyt, pl. az an-igekötős igék esetében, itt is lehet tárgyesettel is fordítani a -nál/-nél ragot.

ismerősnél becsenget	seinem Bekannten anläuten
ismerősét felcsengeti	bei seinem Bekannten...is lehet

um + acc. állhat a német szövegben akkor, ha a -nál/-nél rag helyett a helyviszony kifejezésére a körül névutót is be lehet iktatni a magyar szövegbe:

az asztalnál /körül/ ül	um den Tisch sitzen/zöbben vannak!
valahol a saroknál, akörül	um die Ecke /herum/ sein
található	

an + dat. fejezi ki a németben fenti helyviszonyt, ha közvetlen szomszédságot, oldalról történő érintőlegességet akarunk jelezni, és az in ill. auf. prapozíciók értelemszerűen nem használhatók

az ágy fejénél áll	am Kopfende des Bettes stehen
az asztalnál ül	an dem Tisch sitzen
barátnőjénél szép napokat	an der Freundin schöne Tage
élt meg	erleben

a gépnél van /éppen dolgozik/

am Apparat sein

a hegy lábánál fekszik

am Fusse des Berges liegen

Fenti szempontokon kívül még abban az esetben, ha átvitt értelemben vagy személlyel kapcsolatban használjuk a -nál/-nél ragos helyviszonyt.

hajánál fogva vezet

an den Haaren/am Schwanz ziehen jn

karjánál fogva megragad
megragadja a karját

am Arm fassen

bei + dat. a legáltalánosabban elfogadott fordítása fenti helyviszonynak. Bizonytalan, körülbelül megjelölt közelséget fejez ki, szemben az an- nal, amely közvetlen mellettséget jelöl.

az ágynál áll

bei dem Bett stehen

az orvosnál várakozik

bei dem Arzt warten

kereskedőnél vásárol

bei dem Händler kaufen

/lehet úgy is fordítani:

von dem Händler kaufen = kereskedőtől vásárol/

észnél van

bei Sinnen sein /germ./

über + dat.-t használunk akkor, ha a -nál/-nél ragos helyviszony tulajdonképpen a cselekvés körülményét adja meg, és mint ilyen, módhatározóként is felfogható. Ilyenkor a magyarban állhat a felett ill. a közben névutó is a viszony kifejezésére:

beszélgetésnél elalszik

über dem Gespräch einschlafen

munkájánál /mindenről/
megfeledkezik

über seiner Arbeit alles vergessen

auf + dat.: bizonyos igék állandó vonzataként alkalmazzuk a fordításban:

az új munkatársnál megállapodik

auf dem neuen Mitarbeiter bestehen
sich auf dem neuen Mitarbeiter
festlegen

zu + dat.-t használunk akkor, ha egyrészt közvetlen közelséget, másrészt a cselekvés irányultságát akarjuk kifejezni:

lábainál leborul

ihr zu Füßen niederfallen

lábaihoz leborul

in + dat. a -nál/-nél helyhatározóragos viszony fordítása a németben, ha értelemszerűen belső térre, körülzárt térre vonatkozik a kifejezés:

Événéknél látogatást tesz

bei Eva und den Ihrigen Besuch
machen
im Hause Evas Besuch machen

Gyűjtőnév esetén a -nál/-nél ragos alakot akkor használjuk, ha a tagságot, odatartozást kívánjuk kifejezni, németben in + dat.
a katonaságnál szolgál im Militär Dienst haben, machen

Anyagnévre nem találtunk megfelelő példát.

Egyedi-, ill. földrajzi név esetén bei + dat.-al fordítjuk:

Katinál lakik

bei Katalin wohnen

Bécsnél keresztezi a
főutvonalat

bei Wien die Hauptstrasse durch-
kreuzen

II. Elvont főnév mellett

Tulajdonság jelölésére: bei + dat.-al fordítjuk a magyar -nál/-nél ragos névszót:

észnel van

bei Sinnen sein

Allapot kifejezésére szintén meg lehet említeni a fenti példát, de különben nem gyakori a használata.

Cselekvés, történés kifejezésére használjuk.

-ra/-re rag/sublativus/

Külső felületre vonatkozik. Hov ? Merre ? kérdésre válaszol. Néha belső térrel kapcsolatban is használjuk, mint a cselekvés irányának meghatározóját, ilyenkor megfelel a -ba/-be helyhatározó ragos alaknak, pl. az "erdőre" kifejezésben tulajdonképpen "erdőbe" a szó jelentése. Ilyen esetben a -ra/-re raggal jelölt irány a beszélőtől ill. a szóban forgó dologtól számított.

Németben kifejezhetjük egyszerű acc.-al, mégpedig bizonyos igekötők esetében. Ezek: an-heran-, be-, hin-, über-, ver-, darüber-. Ezek ui. magukban hordanak valamit az azonos alaku präpositio jelentéséből. A magyarban sok esetben szerepel a fel-, rá igekötő, ilyenkor, bár ezt a jelenséget szabályként felfogni nem szabad. Ilyen igék pl:

felenged valamire	raufflassen + acc.
felrak	beladen "
indítványt tesz valamire	beantragen "
lakkoz valamire	überlackieren
keresztet vet magára	sich bekreuzen
keresztre feszít	bekreuzigen + acc.
képes valamire	fertigkriegen "
megkap "	hinkriegen "
rábeszél "	belatschern
rábír, rávesz valamire	rumkriegen, an-/herankriegen*acc.
ráenged "	darüberlassen + acc.
rámosolyog valakire	anlachen "
ráterhel "	anlasten "
vonatkozik, tartozik vkire	anlangen "

Ezenkívül bizonyos esetekben un. állandó határozóként szintén egyszerű acc. áll a németben, míg a magyarban egy állandóvá vált képes helyhatározói értelemben használt -ra/-re ragos névszó és ige kapcsolata szerepel:

életre kelt	lebendigen + acc.
nevetésre készítet	es lächert mich
szabadlábra helyez	freilassen + acc.

Egyszerű dat. is lehet a -ra/-re ragos viszony fordítása, szintén bizonyos igekötők jelenlétében. Ezek: auf-, be-, über-, zu-,

les valamire	auflauern + dat.
rámosolyog valakire	zulächeln "

rábiz, ráhagy valakire
vonatkozik "

überlassen + dat.
belangen "

A prapositionok közül az an, auf, in, über, für, gegen, um acc.-al nach, zu dat.-al fejezi ki a magyarban -ra/-re helyhatározó raggal jelölt viszonyt.

I. Konkrét főnév esetén

Köznév mellett an + acc. áll a fenti viszony kifejezésére, ha a cselekvéssel kapcsolatban lévő dolog függőleges helyzetű. Ez konkrét helyhatározót jelent.

falra akaszt

an die Wand hängen

Un. képes helyhatározós esetben an prapositiont használunk a cselekvés tárgyának, okának kifejezésére.

az ágyra gondol

an das Bett denken

az ajtóra akaszt

an die Tür hängen

a Dunára nyílik, utazik

an die Donau gehen, fahren

egyetemre eljut, elér

an die Universität gelangen

mindenre gondol

an alles denken

levegőre megy

an die Luft gehen

Mi az an praposition elvontabb összefüggésekben használatos, fogalmakkal, személyekkel kapcsolatban, addig az auf + acc. konkrét helyhatározót jelent. A cselekvés, történés külső felületre irányul. Az auf prapositionnal állnak együtt az an-, auf-, ein-, aus- igekötős igék, de ezt a tényt sem lehet kötelező érvénnyel kimondani, kivételek itt is vannak. A példák között vannak képes helyhatározók is:

az ágyra fekszik, néz
vár

auf das Bett sich legen, schauen
warten

az ajtóra ír

auf die Tür schreiben

beszélgetésre figyel

auf das Gespräch lauschen

-"- felfigyel

cikkre irányítja figyel-
mét

auf den Artikel die Aufmerksam-
keit lenken

csekkre fizet be pénzt

auf ein Konto einzahlen das Geld,
überweisen

a csucsra felfut

auf den Gipfel auflaufen

-"- felérkezik

auf den Gipfel hin-/heraungelangen

Dunára /vizre/ száll

sich auf die Donau diederlassen

egészségére iszik	auf seine Gesundheit trinken
falura költözik	aufs Land ziehen
/külső felület "föld"	
értelemben, de már pl.:	in ein Dorf ziehen, mert ez már zárt egységbe irányuló mozgást jelent
háza joga van	auf ein Haus ein Recht haben
kérdésre megy ki vmi	auf eine Frage auslaufen
kérdésre súlyt fektet	auf eine Frage Gewicht/Wert legen
kertre nyílik	auf den Garten gehen
de: szobába:	ins Nebenzimmer /belső tér!/ auf alles schimpfen
mindenre haragszik	auf den Namen xy lauten, ausgestellt sein
xy névre szól	
örökségre igényt jelent be	auf die Erbe Anspruch machen erheben
jó nagy összegre felsza- porodik	auf eine schöne Summe auflaufen
az özvegyre tekintettel van	auf die Witwe Rücksicht nehmen
jó ötletre bukkan	
jó ötlete támad	auf eine gute Idee kommen
erre a részre /ide/ tesz	auf diesen Teil legen, setzen
székre letelepszik	sich auf den Stuhl niederlassen
de: fotelba leül	sich in den Sessel setzen, ui. <u>beleül és nem rá!</u>
szinre fest	auf eine andere Farbe färben
szinre visz	auf die Bühne bringen
10 M-ra becsül	auf 10 Mark schätzen
üzletre rááll	auf das Geschäft sich einlassen
az <u>auf</u> állhat <u>dat</u> -al is:	
az asztalra felér, felnyúlik	auf dem Tisch her-/hinauflangen
szemére vak	auf dem Auge blind sein
<u>in + acc.</u> -t alkalmazunk a németben, ha bár a <u>-ra/-re</u> rag felület- re utal, értelemszerűen mégis /belső/ összefüggésről van szó, ami felé a mozgás történik, pl. magyarra fordít = ins Ungarisch übersetzen	
diákra hat, hogy tegye	in den Schuler dringen was zu tun
szabadságra megy	in/auf Urlaub fahren
az <u>in</u> állhat <u>dat</u> -al is:	
szinre /nézve, szinben/	in der Farbe anders sein

szinre különböző
részekre feloszt

an der Farbe anders sein
in Teile aufteilen

über + acc. akkor állhat a német fordításban, ha a -ra/-re ragot a magyarban a fölé névutóval helyettesíthetjük:

az ágyra hajol	sich über das Bett beugen
mindenre ráborít	über alles daraufstürzen
reflektál valamire	über etwas reflektieren
igényt tart " vmi fölé	

für + acc.-al fordítjuk németre fenti helyhatározói viszonyt, ha a cselekvés /érzelem oka/ tárgyat akarjuk kifejezni, aminek érdekében a cselekvés történik. Tehát képes helyhatározóként használatos, és nem konkrét helyhatározóként.

gyerekre rábizza	für das Kind überlassen
mindenre használ, kapható	für alles brauchen; zu bekommen sein
olvasásra vesz	für lesen kaufen
erre a részre vonatkozólag	für diesen Teil sich beziehen

für + acc.-al fejezzük ki még az egymásutániségot. Ilyenkor a névszó névelő nélkül áll. Magyarban a -ról-ra kettős raggal, vagy az után névutóval szerepel. Ebben az értelemben lehet az um + acc.-is használni.

betűről betűre megtanul	Buchstabe für Buchstabe einprägen
napról napra fogyni	Tag für Tag abnehmen
szóról szóra ismételi	Wort um Wort wiederholen

gegen + acc. irányt fejez ki, amerre a cselekvés történik. A -ra/-re ragos névszón kívül abban az esetben is alkalmazható, ha a felé névutó áll a magyar szövegben. Mindenesetre ritkábban használatos mint a nach präpositió.

délre utazik	gegen Süden fahren
falra szór, vet	gegen die Wand werfen, schlagen

Kifejezetten irányt fejez ki a nach + dat. a németben. Mind konkrét mind elvont értelemben használatos. A -ra/-re ragon kívül a -nak/-nek rag ill. a felé névutó esetében is alkalmazható a fordításban. Helynevek esetén a nach után elmarad a névelő. Elvont értelemben használva az után névutó fordításának is megfelelő.

Ceglédre utazik	nach Cegléd fahren
erre az oldalra/felület/	nach dieser Seite gehen
de: ebbe az irányba	<u>in</u> dieser Richtung gehen
utcára néző szoba	Zimmer nach der Strasse
az állatra céloz, lő	nach dem Tier zielen, schießen
ebédre/után/ epekedik	nach Mittagessen lechzen
a lányra/után/ vágyódik	nach dem Mädchen sich verlangen: ebben az esetben a cselekvés, törté- ténés okát fejezi ki.

zu + dat.-al fordított -ra/-re ragos helyhatározót két esetben használhatjuk, ill. még mint bizonyos igék mellett álló präpositionalobjektet. Alkalmazzuk először abban az esetben, ha a cselekvés irányát akarjuk kifejezni, ui. bizonyos célzatosság van benne.

ágyról ágyra jár	von Bett zu Bett gehen
állomásra megy	zum Bahnhof gehen
mindenre használ, kapható	zu allem brauchen
postára megy	zur Post gehen
tengerre/tengerhez/utazik	zu dem Meer fahren
lehet	dem Meere zu fahre, így az irány megjelölése erősebb hangsúlyt kap

Azután abban az esetben, ha a -ra/-re képes helyhatározói viszonyt jelöl és a kijelentés célzatossága nyilvánvalóbb:

egy tette rábír	zu einer Tate veranlassen
üzletre rávesz	zu einem Geschäft /ran/kriegen
vacsorára meghív	zum Abendessen /ein/laden

Ettől a csoporttól nehezen lehet elkülöníteni azokat az igéket, amelyek mellett a zu + dat. mint präpositionalobjekt szintén szerepel, de a cselekvésnek, történésnek nincs meg az előző csoportnál említett célzatossága:

kiadásokra elegendő	zu den Kosten langen
misére csenget	zu der Messe läuten
örökségre szert tesz	zu einem Erbe gelangen

Anyagnév mellett auf + acc.-t lehet alkalmazni a fordításkor:
fára ír auf Holz schreiben

Gyűjtőnév esetén:

világra hoz

auf die Welt bringen
in die Welt setzen/pejorativ/

Egyedi-, ill. földrajzi nevek mellett fenti viszony fordítására
használni lehet /igevonzatként/ az an, auf, für, in + acc.-t ill.
nach, zu + dat.-t

Erzsire gondol

an Elisabeth denken

Jánosra vár

auf Hans warten

Mamira rábizza

für Mutti überlassen

Kröner urra hat, hogy
intézkedjen

in Herrn Kröner dringen, damit er
Massnahmen ergreife

Pestre utazik

nach Pest fahren

a Fekete-tengerre utazik

zu dem Schwarzen Meer fahren

II. Elvont főnév esetén

Tulajdonság jelölésére a -ra/-re egyedül ritkán áll a nézve
névutóval már inkább. Ilyen értelemben németre lehet fordítani
az an, in + dat.-al, ill. auf + dat.-al

éveire nézve fiatal

an Jahren jung sein

egyik szemére vak

an dem einen Auge blind sein

formára jó

in Form gut sein

Állapot kifejezésére auf, zu + dat.-al áll:

halálra rémült

zum Tode erschrocken sein

Cselekvés, történés esetén szintén leginkább a zu + dat.-al
fordítjuk németre

betegre /halálra neveti
magát

sich krank/zu Tode lachen

-ról/-ről rag/delativus/

Eltávolodást, válást, származást, eredetet kifejező honnan? kérdésre felelő helyhatározós viszonyt fejez ki a rag. Tényleges vagy elképzelt kilépést, kiszakadást fejez ki egy zárt egységből, nem olyan értelemben azonban, mint a -ból/-ből rag. Ez utóbbinál ui. a nyugalmi helyzet inkább belső térben van. A -ról/-ről esetében azonban tulajdonképpen egyrészt felületről lefelé történő mozgásról, másrészt pedig un. képes helyhatározóról van szó. A németben konkrét esetben használva, attól függően, hogy a nyugalmi helyzet in + dat. vagy an, auf, bei + dat. volt eltér a -ról/-ről rag fordítása. in + dat. esetén aus + dat.-t, an, auf, bei + dat.-nál pedig von + dat.-t használunk. Fenti viszony kifejezése történhet még egyszerű dat.-al /zu-igekötős igéknél, pl.:

valakiről vmit feltételez jm etwas zutrauen
átvitt értelemben an + dat., ill. auf, über, um + acc.
Az egyes lehetőségek részletezése lentebb következik,

I. Konkrét főnév mellett

Köznév esetén aus+ dat. áll a -ról/-ről ragos viszony fordítására:

külföldről hazatér
de: külföldön

aus dem Ausland heimkehren
im Ausland : a németben az in präpositió analógia következménye, az *im Lande* kifejezésből.
Ugyanez a magyarban is a helyzet az -ön végződéssel, ui. "földön" él az ember, és nem "földben".

Magyarországról jön,
származik

aus Ungarn kommen, stammen
/születési helyet jelel meg/

németről magyarra fordít

aus dem Deutschen ins Ungarische
übersetzen

szabadságról visszatér

aus Urlaub zurückkehren, lehet:
von Urlaub is, ui. in/auf Urlaub
sein a nyugalmi helyzet kifejezése

10 km-ről szemlél

aus einer Entfernung von 10 km
beobachten

von + dat. áll fenti viszony fordítására a német nyelvben, ha a nyugalmi helyzetet an, auf, bei präpositióval fejeztük ki, tehát inkább felületről van szó, mint belső térről.

az ágyról levesz

von dem Bett abnehmen

Ceglédre jön

von Cegléd kommen: helyváltoztatás
kifejezés és nem eredet !

földről hazatér

von Felde heimkehren

"földből" "

auf dem Felde sein !

de: háborúból hazajön aus dem Felde heimkehren, mert:
im Felde sein a nyugalmi helyzet
kifejezése

olvasásról beszél

von Lesen sprechen, lehet über Lesen.
is ebben az esetben konkrétan
mondanivalóról van szó. A von általá-
nos értelmet jelent

olvasásról leszokik

von Lesen abkommen
sich das Lesen abgewöhnen /germ./

/erről/ a részből
általában/

von diesem Teil

/erről/ a részből ír

über diesen Teile schreiben

lőről leszáll

vom Pferde steigen
auf ihm sitzen

an + dat.-t elvont esetekben, un. képes helyhatározós viszony-
ban használunk, személyekkel ill. fogalmakkal kapcsolatban.

hangjáról megismer

an der Stimme erkennen

tanáráról példát vesz

sich an seinem Lehrer ein Beispiel
nehmen

az idegenről sokat té-
telez fel

viel an dem Fremden auszusetzen

auf + acc. bizonyos igék vonzataként áll a németben a magyar
-ról/-ről rag fordítására, átvitt értelemben használva:

szórakozásról lemond

auf das Vergnügen verzichten

um + acc. áll a német szövegben fenti viszony fordításaként, ha
a -ról/-ről helyhatározórag un. képes helyhatározói viszonyban
szerepel, tehát átvitt értelemben, pl:

egy kérdésről vitatkozik sich um eine Frage streiten

/lehet fordítani: egy kér-
désen/ kérdés miatt vi-
tatkozik, van tehát bi-
zonyos okhatározói szí-
nezete a kijelentésnek,
de - tekintettel arra,
hogy a vitában rendsze-
rint többen vesznek
részt - úgy is lehetne
fordítani: "egy kérdés
körül folyik a vita" és
akkor már könnyebben meg
lehet magyarázni a német
fordítást/.

a lányról gondoskodik

um das Mädchen sorgen

/szintén magyarázható:

"a lány körül mindenről
gondoskodik"/

über + acc. szerkezetet használunk a németre történő fordításkor abban az esetben, ha a cselekvés, történés tárgyát, okát akarjuk kifejezni, és pedig konkrétan / a von csak általánosságban említi azt/:

élményeiről mesél	über die Erlebnisse berichten
egy kérdésről nyilatkozik	sich über eine Frage äussern
egy könyvről beszélget	sich über ein Buch unterhalten
az új törvényről tanácskozik	sich über das neue Gesetz beraten

Gyűjtőnév mellett általában von + dat. a fordítás, ezt indokolja a fogalom általánossága is.

állatokról ír	von Tiere schreiben
---------------	---------------------

Anyagnévként szereplő -ról/-ről helyhatározóragos névszó fordítása szintén von + dat.-al történik:

papírról levesz	von dem Papier wegnehmen
-----------------	--------------------------

Egyedi- ill. földrajzi név mellett um, über + acc. ill. von + dat. egyaránt állhat:

Erzsiről gondoskodik	um Elisabeth sorgen
Jánosról beszél	über Hans erzählen
Pestről jön	von Pest kommen, eintreffen
Magyarországról származik	aus Ungarn stammen

II. Elvont főnév mellett

Tulajdonság jelölésére:

időről-időre megjelenik =	
állhatatos	von Zeit zu Zeit erscheinen

Állapot kifejezésére nem találtunk megfelelő példát a német fordításban.

Cselekvés, történés kifejezésére szolgáló fogalomként szintén nem használatos a -ról/-ről ragos névszó.

-tól/-től /ablativus/

Mettől ? /meddig?/ kérdésre felelő helyhatározó ragja, tehát egy cselekvés kezdetét, kiindulópontját jelenti konkrét értelmezés szerint. Átvitt értelemben azonban egyrészt valamitől való megszabadulást, másrészt eredetet, származást fejezhet ki. A magyar és német nyelvszemlélet közötti különbségeknek megfelelően vannak bizonyos állandó kapcsolatok, a magyarban fenti helyhatározóraggal, a németben pedig egyszerű dat.-al, gen.-al, vagy dat.-al kifejezve. Arra, hogy mikor melyik esetet kell használni a németben, lehet következtetni az igekötőkből, de nem száz százalékos érvényes nyel. Acc.-al állnak pl. a her-, herunter-, hin-, hinunter-igekötős igék, gen.-al az ent-, dat.-al pedig az ab-igekötős igék. Az előljárószók közül a -tól/-től ragos viszony fordítására fel lehet használni a bei, von, vor és hinter prapositionokat, ill a nach prapositiont dat.-al.

I. Konkrét főnév mellett

Köznév mellett a cselekvés kiindulópontját jelző -tól/-től ragos névszót, elsősorban von + dat.-al fordítjuk németre. Ebben az esetben ui. tulajdonképpen külső felületről ill. felülettől történő mozgásról van szó, nyugalmi helyzetet ennek megfelelően az an, auf ill. bei prapositionokkal fejeztük ki. /Szemben az aus előljáróval történő fordítással, ahol belső, zárt egységből kifelé irányuló történésről van szó, és a nyugalmi helyzetet éppen azért in prapositions szerkezettel fejeztük ki/.

az ágytól elmegy	von dem Bett weggehen
az apjától jön/hall	von dem Vater kommen /hören
az asztaltól feláll	von dem Tisch aufstehen
az orvostól jön	von dem Arzt kommen

Kifejezhet konkrét helyviszonyon kívül átvitt értelmű, un. képes helyhatározói viszonyt is, és ilyen értelemben bizonyos igék mellett valamitől való megszabadulás, ill. eredetet származást jelent:

az idegentől megszabadul	sich von dem Fremden befreien den Fremden los werden /germ./
a szakszervezettől jön	von der Gewerkschaft kommen /hovatarozás kifejezését is magában foglalja/

bei + dat. áll fenti helyhatározói viszony fordítására, ha a magyarban a -tól/-től ragon kívül a -nál/-nél ragot is lehet használni, természetesen más, ugyanolyan értelmű, de eltérő alaku igével:

a döntés Öntől függ	die Entscheidung steht bei Ihnen
/Önnél a döntés joga/	
a hölgytől bocsánatot kér	sich bei der Dame entschuldigen

Egyszerű acc., gen. ill. dat. bizonyos igék /igekötők/ után áll a német szövegben a -tól/-től ragos viszony fordítására.

ablaktól elmászik /felém/	das Fenster herunterkriechen
tőlem elmászik	mich hinunterkriechen
büntetéstől/elől/ elfut	der Strafe fortlaufen
a mestertől elles	dem Meister ablauschen
" kicsal	dem Meister ablauschen
szabad idejétől megfoszt	jm die freie Zeit beurlauben
tervétől eláll	seinen Plan fallenlassen
vendégétől megszabadul	des Besuches sich entladen

nach + dat., ha a magyarban után névutó is állhat a -tól/-től rag helyett:

az apától örököl	von /nach dem Vater erben
------------------	---------------------------

Gyűjtőnévre nem találtunk példát.

Anyagnévként történeti használata szintén nem fordul elő

Egyedi- ill. földrajzi névként használva von, vor + dat. szerkezettel fordítjuk németre. Az első esetben értelme általánosabb.

Maritól kap	von Marie bekommen
Béctől kezdve	von Wien anfangen, <u>ab</u> Wien
Béctől számítva	von Wien aus
Jánostól fél	vor Hans Angst haben

II. Elvont főnév esetében

Tulajdonság jelölésére vor + dat., ha a -tól/-től ragnak okozati jelentése van és lelki folyamattal kapcsolatos

az ágytól fél
az apjától fél
az örömtől sir

sich vor dem Bett fürchten
sich vor seinem Vater fürchten
vor Freude weinen

hinter + dat. összehasonlításban használatos, mégpedig annak jelölésére, akitől a másik, a viszonyított elmarad:

elmarad barátjától

hinter seinem Freund zurückstehen

Állapot jelölésére von + dat.-t használunk:

Athéntól 10 km-re fekszik

von Athen 10 Kilometer entfernt
liegen

Cselekvés, történést jelentő fogalom kifejezésére nem találtunk megfelelő példát.

III. NÉMET PREPOZICIÓK

an

Konkrét értelemben véve a neben előljárószóval rokon jelentésű präpositió. Nem annyira konkrét azonban mint az auf, inkább átvitt értelemben, személyekre vonatkoztatva szerepel, ill. bizonyos vonzatokban használják. Szomszédos helyzetet, oldalról történő érintőleges viszonyt, jelöl, mindazon esetekben, ahol az in és auf előljárók használata ki van zárva. Pl. függőleges helyzet vagy pontosan meg nem határozott felületre vonatkozó határozói viszony kifejezésénél. Hová ? kérdésre válaszol, ill. a hol ? kérdésre, attól függően vagy acc.-al, vagy dat.-al áll.

I. Konkrét főnév mellett

Köznév mellett

A definíció értelmében az an oldalról történő érintést fejez ki. Ha hová ? kérdésre válaszol, acc.-al áll, és magyarra a -hoz/-hez -höz helyhatározóraggal ellátott főnévvel fordítjuk:

an den Apparat rufen

sich an den Tisch setzen

an die Wand hängen: fentiekén kívül ez az esetben még függőleges helyzetről is szó van, és ezt a helyzetet is an-nal fejezzük ki.

Kivételt képez:

jm an die Hand gehen: magyarra fordítva = valakinek segítségét nyújt. A dat. itt az un. dativus eticus. A magyar fordítás inkább az un. részeshatározói viszonyoknak felel meg. Az irány, amelyet a németben az ige fejez ki, a magyarban nem érvényesül annyira.

Általánosított helynevek fordításánál -hoz/-hez/-höz mellett lehet a -ra/-re ragot is használni pl.:

ans Meer fahren

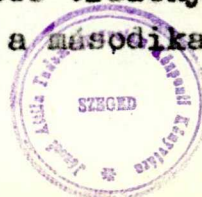
tengerhez/tengerre utazik

Ha a kérdés: hol ? akkor dat.-t használunk az an mellett a németben, magyarban ezt a helyviszonyt -nál/-nél ragos névszóval fejezzük ki:

am Apparat sein

an dem Tisch sitzen

A németben különbség van a függőleges, ill. vízszintes viszony kifejezése között. Míg az elsőt an-nal fejezzük ki, a másodikat

aufal. Magyarban mindkét esetben az -n/-on/-en/-ön helyhatározó-
ragot illesszük a névszóhoz.

am Baum sind Blätter/Früchte,

de: die Vögel sind auf dem Baum. Az első esetben ui. egy bizonyos foku birtokviszonyról van szó, a másodikban azonban tiszta helyhatározói viszonyról.

an einem Buch arbeiten, schreiben: részcselekvés, teljesen még véghez nem vitt cselekvés kifejezése,

an der Ecke stehen: kinn értelemben, míg az "in der Ecke stehen" kifejezés benn, sarokban-t jelent

sich an einem Gemälde begeistern: -tvitt értelemben, un.képes helyhatározói viszony. Egy kellemes érzés tárgyát jelöli. Ellentétben az überrel és a fürrel az an előljáró ennek az esetnek a kifejezésére akkor szolgál, ha nemcsak elképzelt tárgyról, hanem ténylegesen jelenlevő tárgyról van szó, és ez a tárgy váltja ki az érzés megnyilvánulást. Használjuk még abban az esetben, ha sűrűn visszatérő érzelemről van szó, pl.:

ich freue mich immer wieder an
jn an der Gestalt erkennen

a jellemző vonást adja meg, amelynek alapján a felismerés megtörténik. A magyarban az -n/-on/-en/-ön végződés helyett sokszor alkalmazzák a -ról/-ről ragot is ennek a mondatnak a visszaadásakor.

an der Grenze liegen

am Himmel ziehen

am Horizont erscheinen

an der Stelle machen

"helyben" értelemben. Ezzel szemben az azonnal-t "auf der Stelle" kifejezéssel fordítjuk, ennek van egy kis módhatározói színezete, bár általában az auf előljáróhoz kapcsolódik un. "Wendung"-ok konkrét értelműek.

an der Universität arbeiten
lerhen

A helymeghatározás itt inkább az intézményre, mint az épületre vonatkozik. Ilyen összefüggésben az "egyetem" eredetével hozható kapcsolatba, s talán azért alkalmazzák az ant, az odatartozás a tagság kifejezésére.

an der Wand hängen

Gyűjtőnév mellett:

an der Universität arbeiten fent említett okok miatt.

Anyagnévként való használatára nem találtunk példát.

Egyedi -ill. földrajzi név esetén:

an Hans glauben

valakinek/valamiben hinni, bizni.
személyek ill. fogalmak esetén a
magyarban ui. szívesebben használ-
juk a -ban/-ben ragot, mint az
-n/-on/-en/-önt.

II. Elvont főnevek mellett

Tulajdonság kifejezésére

an Jahren jung sein

determinatív értelem, melléknév és
főnév közelebbi meghatározásához
használjuk, általában személyekkel
kapcsolatban. Fordítása lehet egy-
szerűen: "fiatal" is.

jm an etwas/dat./
überlegen sein

-ban/-ben/valamire nézve...
Átvitt értelem, magyarban un. képes
helyhatározói viszony

Allapot jelölésére

am ganzen Leibe zittern

-ban/-ben ragoz névszóval fordít-
juk magyarra. Átvitt értelemben
szerepel, nem felületre vonatkozik,
hanem "belső" térre.

am Leibe krank/gesund
sein

determinatív. Szintén inkább belső
térre vonatkozik.

Cselekvés, történést jelölő fogalom mellett

sich laben an etwas/dat./ a fent említett kritériumokkal

Az an prapozitívó dat-al kifejez egy bizonyos sorrendiséget is:

Kopf an Kopf marschieren

magyarra a mellett névutós névszó-
val fordítjuk, közvetlen egymás-
mellettséget fejez ki

Schulter an Schulter gehen

Wand an Wand wohnen

auf

Lokális értelemben fentről való érintést jelöl, míg az über azt fejezi ki, hogy valami valami felett helyezkedik el, anélkül azonban, hogy az alacsonyabban lévő érintené. Külső felületre vonatkozik. Mind a hová ? mind a hol ? kérdésre válaszolhat, ennek megfelelően vagy acc.-al vagy dat.-al áll.

I. Konkrét jelentésű főnév mellett

Köznév mellett használatban tehát a németben külső felületre vonatkozik, mégpedig általában vízszintes helyzetben lévőre. A magyarban -n/-on/-en/-ön helyhatározó ragnak kellene megfelelnie ennek a viszonynak. Legtöbb esetben ez így is van, néha azonban a -ban/-ben raggal adjuk vissza a mondat értelmét, mindenekelőtt a köznyelvben. /Különben a magyar -ban/-ben ragnak a németben az in előljáró + dat. felel meg, mivel belső térre vonatkozó helymeghatározást fejez ki/. Ha az auf acc.-al áll, a magyar fordítás -ra/-re ragos névszóval történik.

auf den Berg gehen

bizonyos iránymeghatározást is kifejez, magyarban fordíthatjuk még éppen ezért a "hegynek"/"hegy felé"is, ui. ezekben az esetekben az irány megadása jobban érződik mint a hegyre kapcsolatban.

auf den Kopf brennt jm die Sonne

auf den Korridor, Balkon
gehen /die Tür/
de: ins Nebenzimmer

felület felé történő mozgás

belső tér felé történő mozgás

auf eine Reise gehen

auf eine Reise sein

auf néha cselekvést kifejező főnévekhez kapcsolódik, állandó kifejezést alkot velük. Magyarban -n/-on/-en/-ön ragos névszót használunk fordításra

sich auf den Stuhl setzen

auf das Zimmer gehen

köznyelvben használatos kifejezés

auf dat-al ha áll, akkor magyarra az n/-on/-en/-ön helyhatározó ragos névszóval fordítjuk. Azokban az esetekben, amikor átvitt értelemmel bír a kifejezés, rendszerint -ban/-ben raggal fordítjuk magyarra.

auf dem Felde, der Wiese
sein

felület, síkság

de: im Garten, Park, Wald

itt ui. a cselekvő személy nem "rajta" hanem "benne" van a megnevezett lokalitásban.

auf dem Heide

auf der Zunge Brennt jm
der Kognak

auf dem Lande leben
de: im Lande

auf der Schule sein, lernen

auf dem Stuhl sitzen

auf dem Stuhl sich
niedersetzen

auf der Universität sein
arbeiten

Gyűjtőnév mellett használva
auf Erden

Anyagnév mellett:

auf Holz schreiben

Egyedi-, ill. földrajzi név mellett: az aufot átvitt értelemben használjuk, és mint ilyen magyarra a -ban/-ben ill. a -ra/-re ragos névszókkal fordítjuk.

auf Hans vertraut sein

auf Irene sich verlassen

auf Ungarisch

vidéken értelemben
országban

köznyelvben használatos kifejezés. Nemcsak azt jelenti, hogy a beszéd pillanatában az iskolában van, tanul, hanem általános értelemben is szerepel, pl. "Das habe ich noch auf der Schule gelernt!"

külső felület, míg az "im Sessel sitzen" kifejezésben az is nyilvánvalóvá válik, hogy az, aki a fotelban ül, körülveszi a fotel, benne ül!

-ra/-re ragos névszóval fordítandó. A dat.-t az igekötő vonzza.

Ebben az esetben az épületről van szó, és nem az intézményről

bizonyos összefüggésekben lehet alkalmazni, pl.

den Himmel auf Erden haben
auf Erden ist alles schlecht
auf Erden wandeln

fára értelemben, mivel az ige értelme szerint külső felületre irányuló cselekvésről van szó

magyarul, magyarban. Az -ul/-ül rag /essivus-modalia/ módhatározói értelemmel bír: "valahogyan Németben -isch végződés vagy auf + acc. felel meg neki.

II. Elvont főnév esetében

Tulajdonság jelölésére:

auf der Haut sein

óvatos

Állapot kifejezésére:

auf schwachen Füßen stehen -n/-on/-en/-ön ragos névszóval
fordítjuk.

etwas auf dem Herzen haben

auf den Tod erkrankt sein halálosan beteg, olyan beteg,
hogy már a halálra számít,
halálán van

Cselekvéssel, történéssel kapcsolatban:

jm auf Schritt und Tritt folgen

jn auf Herz und Nieren prüfen

auf etwas /dat./ bestehen

auf etwas/dat./ sich festlegen: valaminél/-ben/-n megállapodik
valamihez ragaszkodik /a ragot
itt magyar ige vonzza/

aus

Az in előljáróval jelölt viszony ellenpólusát fejezi ki, valóságos vagy feltételezett kilépést jelöl egy zárt egységből, összefüggésből vagy térből. Honnan ? kérdésre válaszol. Mindig dat-al áll. Elsősorban helyhatározói értelemben használatos. A magyar fordításban állhat fordítására -ról/-ről, -ból/-ből ragos névszó ill. elől névutó.

I. Konkrét főnév mellett

Köznév mellett -ból/-ből ill. -ról/ről ragos névszóval, de elől névutóval is fordíthatjuk magyarra. A két rag közül az első inkább kifejezi a belső térből kifelé történő mozgást, míg a második inkább felületről induló mozgásra utal.

aus einem Buch zitieren

aus dem Deutschen ins Ungarisch a -ról/-ről ragot is lehet használni, mert a kifejezés átvitt értelemben használatos, un. képes helyhatározó

aus dem Fenster sehen

aus der Nähe beobachten

-ból/-ből ill. -ról/-ről raggal egyaránt visszaadható a jelentés, mert a "kilépés egy zárt összefüggésből" nem nyilvánul meg egész konkrétan

aus dem Zimmer kommen
jn nicht aus den Augen
lassen

elől névutóval fordítjuk, képes helyhatározóként áll

jm aus dem Wege gehen

Gyűjtőnév mellett használni nem szokták.

Anyagnév esetében az aus az anyagot jelöli, amelyből valami készül, vagy részeket, amelyből valami áll. Ezzel szemben a von praepositióval adjuk vissza a német nyelvben a minőséget, pl.

"ein Ring von Gold = aranygyűrű /

aus Ring aus Gold

arany, arany**ból** való

Egyedi ill. földrajzi név mellett fordítása -ból/-ből ragos nsz:

aus Hans wird Arzt

aus Ungarn kommen

hely- és országneveknél aus rendszerint a születési helyet adja meg, a szülőföldet, míg a pusztá helyváltoztatást von-nal fejezik ki.

II. Elvont főnév esetén rendszerint -ból/-ből ragos névszóval fordítjuk a kifejezést magyarra, bizonyos esetekben -ban/-ben ragos névszó is szerepelhet /pl. "valamijében"/. Ezek az esetek a magyar nyelvben az un. képes helyhatározó eseteinek felelnek meg.

Tulajdonság jelölésére:

aus Erfahrung sprechen

aus dem Kopf wissen

aus dem Stegreif zitieren

Állapot kifejezésére:

aus der Mode kommen/sein

Cselekvést, történést jelentő fogalommal kapcsolatban:

aus allen Kräften arbeiten

aus vollen Halse schreien

aus Wut machen

harag**ból**, harag**jában**

ausser

Helyhatározói értelemben nem annyira konkrét jelentéssel bír, tekintve olyan kivételektől, mint pl: ausser Haus essen kifejezésben. Az ausser előljáró mellett a főnév mindig névelő nélkül áll. Ezzel szemben az ausserhalb kifejezetten helyhatározói jelentéssel bíró praposition. Hol ? kérdésre válaszol és mindig dat-al áll. Magyarra a tul, kívül valamint ragos névutókkal fordítjuk. Részletezés lejjebb következik.

I. Konkrét főnév mellett

Köznév mellett mind a tul valamin, mind a kivül valamin ragos névutó használata megengedett a fordításnál. A két esetet nehéz egymástól elkülöníteni, a mondatbeli összefüggésektől függ, hogy melyiket alkalmazzuk.

ausser Bett sein

átvitt értelemben azt is jelenti:
tul van a veszélyen

ausser Dienst sein
alle ausser dir

kivéve ragos névutót használjuk,
az "ausgenommen" jelentésének
megfelelően

ausser Gefahr sein

ausser vielen Karten habe

ich noch einige Briefe
geschrieben

ausser einer Scheibe brot fenti kifejezésekhez hasonlóan
habe noch nichts gegessen az "ausgenommen" értelemben
használt mondatok

Gyűjtőnév mellett nem használják.

Anyagnév mellett szintén nem

Egyedi -, ill. földrajzi név esetében:

ausser Nahs war ich da

kivül valamin ragos névutóval
fordítjuk magyarra

ausser Landes

külföldre, külföldön /régi alakban
fennmaradt kifejezés/

II. Elvont főnév esetén

Tulajdonságot jelentő fogalom mellett nem használatos.

Állapot kifejezésére:

ausser sich sein

ausser Dienst, Gefahr sein

ausser Atem kommen

magyarban erre két igénk van:

kifulladás, ill. kimerülés

Cselekvést, történést jelentő fogalommal kapcsolatosan nem használják.

bei

Pontosan meg nem határozott, körülbelüli helyzetet ad meg, ellentétben az annal, amely a közvetlen szomszédságot juttatja kifejezésre. Hol ? kérdésre válaszol, mindig dat-al áll.

Magyar megfelelőjét képezheti a -nál/-nél ragos névszó, ill. a mellett névutós névszó.

I. Konkrét főnév esetén

Köznév melletti kapcsolatában fordítására a -nál/-nél/ragos főnevet alkalmazzuk rendszerint.

bei der Post wohnen

ez a használat mégis elég ritka. Rendszerint az an präpositióval fejezzük ki a helymeghatározást.

bei jm wohnen

bei Tisch sitzen

bizonyos időhatározói jelentéssel is bír: "akkor, amikor az asztalnál ül, étkezik".

Munkahely megnevezésére is szoktuk használni, kifejezetten helyhatározói értelemben. Kivételt képeznek olyan kifejezések, mint:

am Gymnasium, an der Universität, an der Akademie

Ezekben az esetekben ui. nem a helymeghatározás az elsődleges, hanem az intézmény eredetével összefüggő elnevezés, amely hovatartozást, tagságot jelöl elsősorban, és ezt a jelentést vittük át a magyarban a helymeghatározásra.

Gyűjtőnév mellett:

beim Militär sein

hadseregnél/hadseregben

Anyagnévként használata nem szokásos.

Egyedi ill. földrajzi név mellett:

Személyekkel kapcsolatban fontos a mit präpositió helyett használják. Magyarra -nál/-nél ragos névszóval fordítjuk, egyes esetekben a -nak/-nek rag is szerepelhet fordítására:

bei den Eltern wohnen

bei jm sich entschuldigen

bei Karl etwas bestellen/kaufen

sich bei Olga vorstellen

Olgának bemutatkozik

Földrajzi nevek mellett rendszerint a -nál/-nél ragos névszóval fordítjuk, de szerepelhet a mellett névutó is a magyar szövegben
bei Bonn

die Schlacht bei /von/
Marathon

helyhatározó, jelzői funkciót hordoz, ezért "marathoni csata"-nak is lehet fordítani. Ezzel szemben az "angliai csata" fordítása: "die Schlacht um E.", mert célhatározói jelentése van!

II. Elvont főnév mellett

Tulajdonságot jelentő fogalom mellett nem használják.

Állapotot jelző fogalom mellett un. képes helyhatározói jelentése van, fordítása -nál/-nél ragos névszóval történik.

bei Sinnen sein

dicht bei dicht stehen

Gewehr bei Fuss

mellett névutóval is lehet fordítani

lábhoz tett fegyverrel. Tulajdonképpen lábbal lévő fegyver-nek kellene fordítani szószerint, ui. összefügg a következő kifejezésekkel: Hut aufhaben
Mantel anhaben
Regenschirm mithaben

Cselekvést, történést jelentő fogalom mellett nem használatos.

Olyan kifejezések, mint:

bei, der Arbeit, beim Kauf, beim Versuch

hasonlóan a "beim Tisch...." kifejezéshez, időhatározóként is felfoghatók.

bis

Meddig ? milyen messze ? kérdésre válaszol, azaz térbeni határt jelöl. A bis előljáró egyedül csak névelő nélküli helymeghatározásokban áll úgy, hogy az acc. /eltekintve a melléknév erős ragozásától/ külsőleg nincs jelezve. Pl.: bis Hamburg. Az esetet mindig a másik, második präpositió határozza meg. Magyarra általában az -ig ragos névszóval fordítjuk. Kivételt képez a bis auf +acc., amelyet a kivételével ragos névutóval fejezünk ki a magyarban, azonban lehet a következőképpen is fordítani: az utolsó "szálig" mindenki, mindenki az ő kivételével. Lehet még alkalmazni a föle, mögé névutókat is.

I. Konkrét főnév mellett

Köznév mellett a bis előljáró tetszés szerint csatlakozhat helymeghatározásokhoz, amelyek már maguk is präpositióval állanak:

bis an die Wolken ateigen = felhőkig
bis ans Ende der Welt, der Tage erfahren zu wollen
bis aufs Dach steigen
bis auf die Grundmauern abbrennen
bis auf den letzten Mann fallen /alle ohne Ausnahme/
bis in die Wolken steigen = felhők belséjéig /felhőkbe
bis hinter das Haus laufen = mögöttig/mögé
bis unter Dach füllen
bis vor das Haus laufen
bis zum Gipfel gehen
bis zu einem gewissen Grade
bis zur Haltestelle jn begleiten
bis über die Wolken steigen = felhők föléig/föle

Gyűjtőnév mellett az előljáró nem használatos.

Anyagnév mellett szintén nem.

Egyedi -ill. földrajzi név mellett, ha azok névelő nélkül állnak.

Es waren alle da bis auf Herrn Krüger. kivételével
bis Hamburg fahren -ig ragos névszó

II. Elvont főnév mellett

Tulajdonságot jelölő fogalom mellett csak kivételesen áll:
bis zum Aussersten präzise sein

Allapot jelölő fogalom mellett:

bis zum Tode/bis zum Aussersten erschöpft sein

Cselekvést, történést kifejező fogalmak mellett nem használatos.

durch

Jelentése helyhatározói, olyan mozgást fejez ki, amely egy teremnek vagy testnek egyik végétől a másikig húzódik, anélkül, hogy bármi feltartóztatná.

Konkrét jelentése mellett átvitt értelemben is használható.

Mindkét esetben acc.-al áll. Konkrét esetben magyarra az át/keresztül ragos névutókkal fordítjuk, átvitt értelemben az által/utján névutókkal.

I. Konkrét főnév mellett

Köznév mellett:

durch einem Tunnel fahren

durch das Zimmer einen Blick werfen

Átvitt értelemben, szólásokban:

durch die Blumen sprechen

durch den Kakao ziehen

Gyűjtőnév mellett nem használatos

Anyagnév mellett szintén nem.

Egyedi - ill. földrajzi név esetén névelő nélkül álló főnevek mellett alkalmazható. Konkrét jelentés esetén az át/keresztül ragos névutóval, átvitt értelmű jelentés esetén az által/uzján névutókkal fordítjuk magyarra.

durch Hans jn kennenlernen

durch Ella etwas erfahren

durch Kecskemét nach Budapest fahren

II. elvont főnevek mellett

Tulajdonságot jelölő fogalom mellett:

durch die Nase sprechen

durch Fleiss zum Ziel kommen

Allapotot kifejező fogalom mellett nem használatos.

Cselekvést, történést jelentő fogalom melletti használatára nem találtunk példát.

gegen

Konkrét jelentése szerint azt fejezi ki, hogy valami valamiben valamivel szemben ellenállásra talál. Mindig acc.-al áll. Magyarra vagy az ellen/szemben/felé névutókkal, vagy a -nak/-nek ragos névszóval fordítjuk. A felé névutó és a -nak/-nek határozóraggal ellátott névszó fentiekén kívül még bizonyos irányt is jelöl, éspe- dig a mozgás irányát.

I. Konkrét főnév mellett

Köznév esetén:

gegen einen Baum fahren /das Auto/

gegen das Licht halten

az iránymeghatározás kicsit jobban érvényesül, az ellenállás kevésbé

gegen die Sonne photographieren

gegen die Mauer lehnen

gegen Süden fahren

Délre/Délnek utazik

gegen die Wand stossen

de: auf ein Buch stossen

ui. ez utóbbi cselekvésben a véletlenszerűség nagyobb szerepet kap.

A példák mégis elég ritkák. Általában és speciálisan az égtájak szerinti irány jelölésére a nach előljárót, vagy a nach...zu kettős előljárót használják.

das Zimmer liegt nach Süden

nach Westen fahren

Gyűjtőnév- jelentésű főnév mellett nem használják.

Anyagnév mellett szintén nem.

Egyedi -ill. földrajzi név mellett:

gegen Oma unfreundlich sein

szemben/irányában/iránt

II. Elvont főnév mellett

Tulajdonságot kifejező fogalom mellett:

gegen den Kranken gerecht sein

etwas ist gegen die Regel

magyarban erre külön kifejezés van: szabályellenes

Állapotot jelentő fogalom mellett nem használatos

Cselekvést, történést jelölő fogalom mellett szintén nem.

hinter

A vor präpositió ellenpólusát képezi, csak lokális jelentése van. Mind acc.-al mind dat.-al állhat, attól függően, hogy hová ? vagy a hol? kérdésre válaszol-e. A hinter-präpositió szerkezetet magyarra névutókkal fordítjuk: mögé, mögött, ill. hátrafelé határozószóval. Átvitt értelemben a "valamit maga mögött hagy, bír" jelentést a "tul van valamin" kifejezéssel is visszaadhatjuk, ez az un. képes helyhatározói viszony, amely bizonyos állapotot fejez ki.

I. Konkrét főnév mellett

Köznév mellett:

hinter den Schrank stellen

hinter dem Alten gehen

ebben az esetben használjuk a "hinterher" kettős elől-járót, ha mindkét említett tárgymozgásban van, és pedig egyirányu mozgásban. Ilyenkor dat csatlakozik a kifejezéshez.

Szólásokban:

den Weg hinter sich haben

hinter die Wahrheit kommen

hinter sich gehen

rájön az igazságra

hátrafelé megy

Gyűjtőnév mellett való használatára nem találtunk példát.

Anyagnév mellett szintén nem használatos.

Egyedi -, ill. földrajzi név után fenti fordításokat alkalmazzuk a magyar szövegben:

hinter Hans gehen/stehten

II. Elvont főnév mellett

Tulajdonságot jelentő fogalom esetén - tekintettel átvitt értelmű jelentésére -, fordítása is eltér a korábbi példákéitól:

hinter jm zurückstehen

elmarad valakitől/valaki mögött
a -tól/-től végződést a magyar ige vonzza

etwas hinter sich bringen

"Das hätte ich nicht hinter ihm gesucht"

Ezt nem gondoltam volna róla/germ.

Állapotot kifejező fogalommal kapcsolatban:

etwas hinter sich haben

Cselekvést, történést jelentő fogalom mellett:

jn weit hinter sich lassen

in

Az in präpositió olyan helyzetet fejez ki, amelyben valami valamin belül, attól körülvéve helyezkedik el, vagy fog elhelyezkedni. Ennek megfelelően állhat acc.-al és dat.-al is, attól függően, hogy a kifejezés hová ? vagy hol ? kérdésre válaszol-e. Fordítása magyarban általában a -ba/-be ragos névszóval történik hová? kérdésre, ill. -ban/-ben ragos névszóval hol ? kérdésre. Kivételek vannak, ezek felsorolása lentebb következik.

I. Konkrét főnév mellett

Köznév mellett

in das Zimmer gehen
in den Wagen steigen
in drei Teile teilen

-ba/-be helyhatározóragos névszóval fordítjuk, mert a mozgás belső tér felé irányul

in Hör-/Reich-/Sichtweite sein
im Lande züchten
im Kiestuhl liegen

-ra/-re ragos névszóval is visszaadható magyarra

im Sessel sitzen

de: auf dem Stuhl sitzen, mivel itt inkább felületről mint belső térről van szó

Kivételt képeznek az alábbi kifejezések; az eltérés oka a német és a magyar nyelvszemlélet közötti különbség:

im Ausland leben

külföldön él, ui. a magyarban a "föld" szó ebben az értelemben az -on végződést kapja. Ha a -ban végződés járulna a szóhoz, akkor a kifejezés olyan valamire vonatkozna, ami a föld mélyében található. Ezzel szemben a német nyelvben az "ország" jelentés jut kifejezésre, "külföldön" szó jön létre, így analógia alapján.

in der Sonne liegen

napon fekszik, olyan felületen, amelyre a nap süt. A német gondolkodás szerint a "nap fényében", a nap "sugaraiban" fekszik jelentés érvényesül.

in/an der Universität
lernen/arbeiten

Az egyetem szó eredete szerint inkább egyesületet, mint épületet jelent, bár ez utóbbi értelemben is, az első jelentésből következtetve. Ha kifejezetten az épületre vonatkoztatva kívánunk észrevételt tenni, akkor az "auf der Universität" kifejezést használjuk.

in ein Tier verwandeln

Igevonatként szerepel az in präpositió. Jelentése: állattá változtat valakit/valamire, valamibe változtat valakit.

in Geld wechseln

Pénzre átvált. Ezt a kifejezést átvitt értelemben is alkalmazzák.

in Konserven handeln

konzervvel kereskedik. Az ige eredeti jelentése "cselekedni, eljárni valamilyen ügyben". "kereskedni" értelemben mind az in mind a mit präpositióval lehet használni.

Gyűjtőnév mellett vagy a -ban/-ben vagy a -nál/-nél ill. -n/-on/-en/-ön helyhatározóraggal szereplő névszóval fordítjuk magyarra. A -ban/-ben ragot akkor kapja meg a főnév, ha tisztán helyhatározói értelemmel bír, a cselekvő személy tehát az említett lokalitásban található. Pl.: im Wald.

A -nál/-nél helyhatározóragos névszó esetében az együvé tartozás jut kifejezésre, a helymeghatározás kevésbé fontos, pl: im Militär.

Az -n/-on/-en/-ön rag esetében hasonló helyzet forog fenn, pl: in der Polizei. A magyar "rendőrség" szó ui. át lett vité arra az épületre is, amelyben ez az intézmény található, de inkább intézményt, mint épületet jelent.

Anyagnév mellett:

im Kupfer stechen

rézbe metsz

Egyedi -, ill. földrajzi név esetében leginkább a -ban/-ben ragos alakot használjuk. Bizonytalan helymeghatározásban az -n/-on/-en/-ön ragot.

in Hans einen Freund finden

in Deutschland leben

in Westen leben

II. Elvont főnevek esetén általában a -ban/-ben ragos névszót almazzuk a fordításban.

Tulajdonságot jelentő fogalom mellett:

in Fleissigkeit leben

Allapotot jelölő fogalom mellett

in Freiheit/Frieden/Sorge leben

in Gleich und Reihe stehen

in Liebe leben

állapotot jelent, ezzel szemben
az:

in der Liebe kifejezés azonban a fogalom tartalmára utal
im Schritt marschieren

in Verlegenheit sein

Cselekvést, történést jelentő fogalom mellett:

im Bau sein

nach

Hová ? kérdésre válaszol és a cselekvés, történés irányát vagy célját adja meg /éppen ellentéte a von-nak/. Ilyen összefüggésben fontos tudni, hogy helyes németiséggel a nach präpositió csak olyan helyneveknél használatos, amelyek névelő nélkül állnak. A nach mindig dat-al áll.

Magyar megfelelője a felé névutós névszó, ill. az után, felől névutós főnevek. Bizonyos esetekben a felé névutó helyett a -ra/-re helyhatározóragos névszó is állhat.

I. Konkrét főnév mellett

Köznév mellett:

sich nach allen Seiten imsehen

nach der Richtung sich erkundigen

die Tür geht nach innen/aussen

de: ins Nebenzimmer, ui. itt belső tér felé irányuló mozgásról van szó

das Zimmer liegt nach der Strasse/ ezekben az esetekben
nach dem Hof viszont felületre irányul a mozgás

Névelővel álló helymeghatározásokban különben nem a nachot, hanem az in vagy zu előljárószavakat alkalmazzuk:

nach dieser Seite

de: in dieser Richtung a különbség abban áll, hogy a "Seite" szó feltételezi, hogy felületről van szó

Gyűjtőnév mellett nem használatos.

Anyagnév mellett szintén nem találtunk megfelelő példát alkalmazására.

Egyedi -, ill. földrajzi nevek mellett magyarra -ba/-be, -ra/-re ragos névszóval, ill. felé névutós névszóval fordítjuk.

nach Budapest fahren
nach Wien fahren

Miért áll egyszer -ra/-re, máskor viszont -ba/-be helyhatározórag a névszó mellett ? A kérdésre a válasz a magyar nyelvhasználatban keresendő.

nach Süden liegen

nach rechts, oben, links stehen

II. Elvont főnév mellett ha áll, átvitt értelemben a nach egyetértést fejez ki. Fordítása magyarra ennek megfelelően szerint névutóval történik.

Tulajdonságot jelentő fogalom mellett:

nach mehr schmecken

nagyon jó volna több is/szójárás/

Állapotot jelentő főnév mellett

jn nur dem Namen nach kennen

Cslekvést, történést kifejező fogalom mellett:

nach der Reihe etwas machen

sorrendiséget, egymásutániséget fejez ki.

neben

Míg az an ill. auf präpositiók bizonytalan közeléget fejeznek ki, addig a nében azt juttatja kifejezésre, hogy két személy vagy tárgy közvetlenül egymás mellett található, mégpedig megegyező irányban helyezkednek el. Hol ? kérdésre ad választ, dat.-al áll. Magyar fordítása történhet mellé ill. mellett névutóval. Ha mindkét tárgy mozgásban van, akkor a neben...her kettős előljárót alkalmazzuk, ahol a her erősíti a neben jelentését.

I. Konkrét főnév mellett

Köznév esetén

etwas neben das andere stellen

neben das Ziel treffen

neben der Bank liegen

sich neben jm stellen

neben jm sitzen

bei jm sitzen

tisztán lokális értelme van, ezzel szemben bizonyos célhatározói értelmet is kifejez: azért ül oda, hogy beszélgessen vele. Ugyanez a helyzet a: jm zur Seite sitzen /lokális jel., sich zu jm setzen kifejezések között/.

Lokális jelentése mellett a nach präpositiónak van még egy másik jelentése is, éspedig az "ausser"-nek megfelelő:

Neben seinem Verdienst hat er noch.... kivül ragos névutóval fordítjuk

Gyűjtőnév mellett nem használatos.

Anyagnév mellett szintén nem.

Egyedinev - ill. földrajzi név mellett fenti fordítási lehetőségek adódnak:

neben Budapest liegen

sich neben Hans setzen /acc./

neben Elisabeth sitzen

II. Elvont főnév mellett használva a neben-átvitt értelemben való használata miatt -, összehasonlítást fejez ki, ez a jelentése magyarra a "valamihez képest/valamihez viszonyítva" ragos névszókkal,

ill. a mellett névutóval lesz visszaadva.

Tulajdonságot jelentő fogalom mellett:

neben jm ein Stümper sein

Allapotot kifejező fogalom mellett: nem találtunk használatára példát.

Cselekvést, történést kifejező fogalom mellett:

neben die Schule gehen lóg az iskolából /germ./

um

Köralakban végzett cselekvést vagy kör alakú helyzetet jelöl. Ha azt akarjuk érvényre juttatni, hogy a kör teljesen bezárt, vagy majdnem teljesen bezárt, akkor a "rings...um", rund....um, um....herum kettős prapozíciók valamelyikét használjuk. Az um...herum kapcsolatnak ezenkívül van egy bizonyos bizonytalanságot kifejező jelentése is., hogy pl. az adat nem pontos. Ennek az esetnek magyar fordítása "táján, valahol arra". Különben a körül névutós névszóval történik a fordítás.

Az um prapozíció mindig acc.-al áll, bár hol ? kérdésre ad választ. Olyan esetekben, amelyekben a kör alak már magából a mondat értelméből adódik, használjuk a -nál/-nél ill. -n/-on/-en/-ön és -ban/-ben előljárókat is.

I. Konkrét főnév mellett

Köznév esetén:

um die Ecke gehen

um die Erde dreht sich der Mond

um den Hals tragen

um den Tisch sitzen

irgendwo um den Karlplatz

herum wohnen

bizonytalan adat !

Geschichte um Tiere

átvitt értelem: állatokról szóló..

Egyes igék vonzzák az um-prapozíciót, rendszerint átvitt értelemben:

jn um etwas ersuchen

jn um etwas bitten

sich um etwas streiten

Az um előljáróval sorrendiséget is ki lehet fejezni:

ein Jahr um das andere vorüber után névutós névszóval fordítjuk

Gyűjtőnév mellett nem használjuk.

Anyagnév mellett szintén nem.

Egyedi-, ill. földrajzi nevek mellett

um Elisabeth sorgen

um Berlin fahren

II. Elvont főnév mellett

Tulajdonságot jelölő fogalom mellett nem szokott állni.

Allapotot kifejező főnév mellett szintén nem alkalmazzák.

Cselekvést, történést kifejező fogalom mellett:

um Ganze gehen

um Geld spielen

reden, wie es einem ums Herz ist /germ./

unter

Lokális viszonyt fejez ki, egyes esetekben megfelel a magyar k peshelyhat roz nak. H v  ? kérdésre válaszol, ill. a hol ? kérdésre is, attól függően állhat acc.-al, vagy dat.-al
Magyar megfelelője lehet az alá, alatt, alul bizonyos esetekben a között n vut s n vsz .

I. Konkrét f n v mellett

Köznév mellett:

unter die Augen treten	magyarban nem <u>al�</u> , hanem <u>el�</u> n�vut�s n�vsz�val ford�tjuk
unter die Hand geben /jm/	
unter die Waffen rufen	"z�szl� <u>al�</u> " -magyarban:fegyverbe
unter anderem	
unter Anschluss der Öffentlichkeit machen	
unter den Augen machen	<u>l�tt�ra</u> , szeme <u>el�tt</u> �s nem <u>alatt</u> !
unter dem Bett hervor- kriechen	honnan ? kérdésre v�laszol, <u>al�l</u> n�vut�s n�vsz�val ford�tjuk. Ir�nyt ad meg. az ige.
Unter Durchschnitt stehen	
unter deutscher Flagge fahren	
unter dem Gipfel liegen	
unter dem zehnten Grade nördlicher Breite	fok�n /speci�lis kifejezés/
unter dem Himmel schlafen	
unter loo Kilo sein	
unter dem Namen xy bekannt sein	
unter Preis kaufen	
unter Tränen lachen	<u>között/k�nnyein �t</u>
unter Tage arbeiten	speci�lis kifejezés, a b�ny�szat- ban haszn�lj�k, f�ld alatti fej- t�st jelent
unter uns	<u>k�zt�nk</u> . Ilyen �rtelemben az <u>unter</u> el�lj�r�t akkor haszn�ljuk, ha egy �sszess�g több komponense k�- z�tti �ltal�nos viszonyr�l van sz�: "Unter uns gesagt, das ist loo Ft wert" vagy ha egy vagy több komponens kiemel�s�t akarjuk

kifejezni ebből az összefüggésből:
"Unter meinen Büchern sind einige,
die ich noch nicht erwähnt habe"

unter präpositió egyes igék mellett präpositionalobjektként áll:
leiden unter Kriege/Verhältnissen/Arbeitslosigkeit = alatt/miatt
de: an Krankheit laufen = -ban/-ben. Ez első példánkban az
okozatiság erősebben érvényesül.
verstehen unter etwas /det./

Gyűjtőnév melletti használatára nem találtunk példát.

Anyagnév mellett szintén nem használatos

Egyedi - ill. földrajzi név mellett szintén nem alkalmazzák.

II. Elvont főnév mellett

Tulajdonságot jelölő fogalom mellett: nincs megfelelő példa

Allapotot kifejező fogalomnál:

unter Tränen
unter ärztlicher Aufsicht stehen
unter dem Gesetze stehen
unter dem Gesetze stehen

Cselekvést, történést kifejező fogalmak mellett:
etwas unter Aufsicht haben

unweit ill. längs

Lokális jelentéssel bír mindkét előljárószó. Hol ? kérdésre adnak választ.

Magyar fordításuk történhet a mentén, mellett, hosszában névutós névszókkal. Gen. áll mellettük.

I. Konkrét főnév mellett

Köznév mellett:

unweit der Brücke

längs des Ufers

nem messze a hidtól. A -tól/-fől ragos névszó használata a messze határozószóval függ össze, csak nyugalmi helyzet jelölésére használjuk. Ha mozgásról van szó, az entlang präpositió áll ugyan-
ebben az értelemben:
wir fahren die Küste entlang
wir fahren an der Küste entlang

Gyűjtőnév mellett nem használatos

Anyagnév melletti használatára szintén nem találtunk példát.

Egyedi, ill. földrajzi név mellett:

unweit des Schwarze Meeres

längs der Königstrasse

II. Elvont főnevek mellett konkrét jelentéséből kifolyólag nem használják.

über

Mint helynek, ill. helyzetnek a meghatározója az über präpositió azt fejezi ki, hogy valami valaminél magasabban helyezkedik el, anélkül, hogy az alacsonyabban lévőt érintené./ ellentétben az auf-al amely feltételezi ezt az érintkezést./ Felelhet hová ? ill. hol ? kérdésre, és ennek megfelelően állhat acc.-al ill. dat.-al egyaránt. Magyarra a föle, fölött, felül névutós névszókkal fordítjuk. A "valamin tulmegy, tul van" jelentés kifejezésére szintén az über präpositiót használjuk, éspedig acc.-al. Meg kell jegyezni, hogy a tulnak a magyarban a függőleges távolságot kifejező funkciója mellett vízszintes távolságot kifejező funkciója is van, pl.: "tulmegy a házon". Eredeti jelentése ennek a kapcsolatnak valószínűleg a "felül megy valamin" volt. Ezenkívül lehet az át, keresztül névutós névszóval is fordítani. Az egyes esetek részletezése lenn következik:

I. Konkrét főnév mellett

Köznév mellett

über alles gehen
über das Bett hängen
über die Kräfte gehen

tul megy minden~~en~~
föle
tul megy az erején/~~meghaladja~~
az erejét/~~az igekötő változtatja~~
meg a végződést/

über die Wolken steigen

Fehler über Fehler begehen sorrendet, egymásutániségot jelöl

über der Arbeit sein

éppen dolgozik

über dem Berge stehen

über dem Berg/Meer liegen

tul valamin

über dem Durchschnitt
stehen

über alles Erwarten gut
sein

móghatározói jelentése van, ui.
képes helyhatározó

über der Grenze sein

tul a határon

über Essen paludern

időhatározói funkciója is van:
ebéd fölött alatt, közben
kiesik a hajóból: speciális ki-
fejezés, tulajdonképpen azt je-
lenti, hogy a korlát fölött ki-
esik, keresztül esik a korlát~~on~~

über Bord fallen

az utca tuloldalán

über der Strasse wohnen

über Tag arbeiten

bányászati nyelvben használatos
kifejezés, külszíni fejtést je-
lent, / = föld felett/

Egyes igék mellett präpositionalobjektes szerkezetet képez:

berarten über etwas/dat./ valami felett/ valamiről

erzählen über " /acc./ valamiról

klagen über " /acc./ valamire/valami miatt/okhatározó/

Az über előljáró egy felülettel párhuzamosan történő mozgást is ki tud fejezni, állhat über....hin kettős előljárós kapcsolatban is. Magyar fordítása át, keresztül névutós névszókkal történik

über die Brücke, Wiese,

Strasse, den Platz gehen felületre utaló helymeghatározások

Ezzel szemben:

durch den Wald, Park. Gerten gehen mert ebben az esetben a cselekvő személy az illető lokalitásban van, azon belül helyezkedik el

über die Grenze fliehen

über die Mauer klettern

über den Rücken lief im eiskalt /germ./

über einen Stein stolpern igevonzat a németben. Magyarra
fordítva: "felbukik egy kőben"
/és nem kő felett!/

Gyűjtőnév mellett

über die Erde aus sich az egész föld felett/földön
verbreiten

Anyagnév mellett nem használatos

Egyedi -, ill. földrajzi név mellett

Über Hans erzählen -ról/-ről ragoz névszóval fordítjuk
 magyarra

II. Elvont főnév mellett

Tulajdonságot jelentő fogalom mellett

geistig über jm stehen valamire nézve valaki felett....

Allapotot kifejező fogalom mellett:

über Dreissig sein

Cselekvést, történést jelentő fogalmak mellett

über Leichen gehen	abszolut tekintet nélkül másokra cselekedni /germ./
--------------------	--

jn über die Achel ansehen vallon át, keresztülnéz valakin

von

Honnan ? kérdésre válaszol, abban az esetben használható, ha a nyugalmi helyzetet an, auf vagy bei prapozitíókkal fejeztük ki. Ha nyugalmi helyzet egy teremben zárt egységen belül volt, akkor az ebből kifelé történő mozgás irányát -ból/-ből ragos névszóval fejezzük ki. Ha a nyugalmi helyzet felületen volt, az innen történő mozgás kifejezésére szintén használhatjuk a von előljárót, fordítására magyar nyelvben a -tól/-től, ról/-ről ragos névszó áll, bizonyos esetben az alól névutós névszó is szerepelhet, de ez inkább átvitt értelemben érvényes. Mindig dat-al áll.

I. Konkrét főnév mellett

Köznév esetén

von der Arbeit antlassen

von aussen/links

vom Baum fallen die Blätter

vom Dorf stammen

vom Felde heimkehren

de: aus dem Feld
heimkehren

vom Hause, Bahnhof weggehen
de: aus dem Kino, Theater

von einer Insel stammen

vom Pferde steigen
de: aus dem Sattel
steigen

vom Vater kommen

vom Tisch aufstehen

von heute an

von der Partei sein

-ről/-ről ragos névszóval fordítjuk /auf dem Felde sein!/
-ból/-ből ragos névszó áll ma-

gyarban /im Felde sein!/
auf der Insel leben

auf ihm sitzen

im Sattel sitzen

bei ihm sein

mivel an diesem Tage a kiinduló helyzet kifejezése

an der Partei gehören

A von egy másik előljáróval ki tud fejezni mozgást, kiindulópontot, azonkívül pedig sorrendiséget:

von /hier/ bis/ zum Bahnhof kommen

von Stufe zu Stufe gehen

Gyűjtőnév mellett a von egy egység részeit fejezi ki, amelyekből az áll. Magyarra történő fordítása történhet -ból/-ből....való/álló ragos névutókkal ill. bizonyos főnévből képzett-, jelzőkkel:

Abteilung von 20 Mann

20 főből álló / 20 főnyi /

Anyagnév mellett a von a minőséget jelöli. Magyar megfelelője rendszerint anyagnév:

Ring von Gold	aranygyűrű
Band von Leder	bőrszalag
Nadel von Stahl	acél tű

Egyedi -, ill. földrajzi nevek mellett használva:

csak hely - ill. országnevek esetén képezi a von prapozitióval ellátott szerkezet az in prapozitiós szerkezet ellentétét.

Jelentése szerint egyszerű helyváltoztatást juttat kifejezésre:
von Deutschland kommen

de: aus dem Ausland kommen -ról/-ről ragos névszóval for-
ditjuk, mert a nyugalmi helyzet
kifejezése -n/-on/-en/-ön ragos
névszóval történt, tehát felül-
letre utalt, bár tulajdonképpen
nem arról van szó. A német nyelv
azonban nem a föld hanem az
"ország" jelentést helyezi itt
előtérbe, ezért tér el a szemlé-
let a magyarétól.

von Athen entfernt liegen

de: aus der Stadt kommen

von Hamburg aus nach Amerika fahren

die Olympiade von Los Angeles

sich von Hans verabschieden

II. Elvont főnév mellett különböző végződéseket kaphat a magyar for-
ditásban, attól függően, hogy milyen értelemben szerepel;

Kifejezhet:

Tulajdonságot -s/-as/-es/-os/-ös ragos névszóval. Ebben az eset-
ben azt jelenti, hogy valami valamivel el van látva, valamit tar-
talmaz:

von Person ein Held sein

valamire nézve ragos névutóval
adjuk vissza a jelentést ma-
gyarban

von Natur aus ruhig sein

valamitől fogva ragos névutó

die Helden von Achtundvierzig

állandó jelzővé vált

die Frau von heute

mai nő /jelzős szerkezet/

von Vorteil sein

Allapotot kifejező fogalom mellett:

ergriffen sein von etwas

von Sinnen sein

ausser sich sein

Cselekvést, történést jelentő fogalom mellett nem használatos.

vor

A vor olyan helyviszonyt jelöl, amely szerint valami valami előtt helyezkedik el. Hol ? kérdésre ill. hová ? kérdésre egyaránt válaszolhat, tehát állhat dat.-al és acc.-al is.

Magyarra az elé, előtt névutós névszókkal fordítjuk. Egyes vonatkozásaiban honnan ? kérdésre felel, ebben az esetben a magyar fordítás elől névutós névszóval történik.

I. Konkrét főnév mellett

Köznév mellett

vor das Haus stellen
vor Gericht kommen
sich vor die Tür stellen
setzen

elé névutós névszóval fordítjuk

vor jn hintreten

elé névutó szerepel a főnév mellett /közeledő mozgást fejez ki/

vor sich brummen
hinsummen

átvitt értelem, un. képes meghatározó: anélkül, hogy környezetről tudomást venne, magáról megfelelkezve viselkedik

vor Anker liegen

speciális kifejezés a hajózási nyelvben = lehorgonyoz, horgonyoz

vor Augen haben

előtt névutóval áll a főnév a magyar fordításban

vor dem Dorf liegen

vor dem Fenster stehen

vor jm den Hut abnehmen

vor der Stadt liegen

vor jm fliehen

elől névutós névszóval fordítjuk, távolodó mozgást fejez ki. Ahhoz a kevés kivételhez tartozó kifejezés, amelyekben konkrét értelemben szerepel a vor előljáró, elől jelentéssel.

Különb. ilyen értelemben érzélem, elvont fogalom kapcsán az okott szerepelni.

Néhány ige dat.-t vonz a vor-ral. Az eredeti jelentés itt is valószínűleg előtt volt, ma azonban inkább a valakivel szemben valami miatt névutós kapcsolatokat ill. a -tól/-től ragos névszót alkalmazzuk a fordításban. Rendszerint a fent említett átvitt értelemben szerepel az ige:

vor jm Furcht haben
sich vor jm/etwas fürchten

Gyűjtőnév melletti használatára nem találtunk megfelelő példát.

Anyagnév mellett szintén nem használatos.

Egyedi - ill. földrajzi név mellett vagy az előtt névutós név-
szóval vagy a -tól/-től ragos névszóval fordítjuk a kifejezést
magyarra:

vor Fritz Angst haben
eine Meile vor Budapest liegen

II. Elvont főnév mellett

Tulajdonságot jelölő fogalomra egy kifejezést találtunk:

"Niemand ist gross vor seinem Kammerdiener"

Állapotot jelző fogalommal kapcsolatban nem használatos

Cselekvést, történést kifejező fogalom mellett szintén nem
szokott állni.

wider

A gegen szinonim-szava, mint präpositiót ma nem használják. Már csak néhány megkövesedett kifejezésben fordul elő, ill. egyes összetett névszóban és igében, pl.

reiflich das Für und Wider erwägen

I. Konkrét főnév mellett nem használatos fent említett ok miatt.

II. Elvont főnév mellett fordítása: valami ellenére, valamivel szemben ragos névutókkal történik magyarra.

Tulajdonság ill.

Állapot jelölésére: egyaránt szolgál a:

wider Erwarten tun

de: gegen meine Erwartung ui. birtokosnévmással a
widert nem használják

wider Willen handeln

de: gegen meinen Willen

Cselekvést, történést jelentő fogalom mellett kettős präpositiós kapcsolatban használják: hin und wider.

Magyar fordítása: ide-oda, olykor-olykor, de ebben az esetben inkább időhatározói jelentése van.

Hat präpositió szerepel gen-al:

innerhalb, ausserhalb, oberhalb, unterhalb, diesseits, jenseits

Konkrét helyhatározói értelemmel birnak /kettő közülük időhatározói jelentéssel is/. Sem gyűjtő-, sem anyagnév mellett nem használhatók. Földrajzi nevek mellett elvétve állhatnak. Hol ? kérdésre felelnek. Magyarra névutós névszókkal fordítjuk a hat előljárós kifejezést.

I. Konkrét főnév mellett

Köznév mellett

innerhalb des Hauses

-on belül ragos névutó áll a magyar szövegben

de: innerhalb der Woche kifejezés is helyes

/binnen/ is megfelel az innerhalb helyett, mind gen-al mind dat-al állhat:

ausserhalb des Zimmers

kivül ragos névutó felel meg neki

de: ausserhalb der Woche

oberhalb des Gebäudes

felül/felett ragos névutó áll fordítására a magyar szövegben

unterhalb der Brücke

alul/alatt ragos névutó

diesseits des Flusses

innen " "

jenseits der Donau

tul ragos névszó, ill. "tuloldala
határozószó áll fordítására

II. Elvont főnév mellett

Tulajdonságot jelölő fogalom mellett csak a jenseits előljárószót használják, átvitt értelemben:

jenseits der Fünfzig

tul az ötvenen

Állapotot kifejező fogalom mellett:

jenseits von Gut und

tul jón és rosszon

Cselekvést, történést kifejező fogalom mellett nem használják.

zu

Szintén helymeghatározására is felhasználható präpositió. Dat.-al áll, függetlenül attól, hogy a mondat értelme szerint a hová ? vagy a hol ? kérdésre válaszol-e.

Szerepelhet bizonyos igék vonzataként is, pl:

auffordern zu + dat.

einladen

sich entschliessen

sich entwickeln

gehören

Azonkívül bizonyos melléknevek mellett állandó határozóként, pl:

fähig sein zu + dat.

geeignet sein zu + dat.

Magyarra fordíthatjuk -hoz/-hez/-höz, -ra/-re, -ba/-be, -nak/-nek ragos névszóval ill. felé névutós névszóval. Ilyenkor inkább az irányjelző jellege érvényesül. Hol ? kérdésre válaszolva a magyarban-n/-on/-en/-ön-nál/-nél, -ban/-ben, -ig ragos névszóval, fordíthatjuk. Az egyes esetek felsorolása lentebb következik.

I. Konkrét főnév mellett

Köznév mellett zu + dat. fordítására -hoz/-hez/-höz ragos névszót használunk a magyarban, ha iránymeghatározásról van szó !

zum Arzt gehen

der Weg zum Bahnhof

zum Feind übergehen

Szintén irányt jelöl a -ra/-re raggal ellátott névszóval történő fordítás is. Nem lehet pontosan elhatárolni az előző esettől, a különbség talán úgy fogalmazható meg, hogy ebben az esetben elvontabb értelemben szerepel az iránymeghatározás, nem konkrét irányról, inkább célról van szó és a főnév a mémetben határozott névelő nélkül szerepel, de ez utóbbi nem feltétlenül kritérium.

zum Bahn gehen

-ra/-re ragos névszó/elmegy vasutasnak

zu Boden fallen

zu Markt gehen

zu Papier bringen
von Haus zu Haus
zur Sache gehen

kettős határozó : -ról/-ról..ra/-

-ba/-be határozóragos névszóval fordítjuk fenti esetet akkor, ha a cselekvés belső tér felé, ill. összefüggés felé irányul:

zum Felde ziehen
zum Kopf steigen
zur Schule gehen

-ba/-be ragos névszó/im Felde sei

általános értelemben véve: iskolába jár. Itt tehát nem tesz a német olyan különbséget, mint az an die Arbeit gehen ill. auf die Arbeit gehen esetében, ahol az első az általános, a második a konkrét jelentés kifejezése.

zu einem Vergnügen gehen

-nak/-nek ragos névszóval ill. felé névutós névszóval fordítjuk magyarra a zu + dat. szerkezetet abban az esetben, ha irányt jelöl, valami felé történő mozgást. Ha az iránymeghatározást erősebben akarjuk kifejezni, a zut a főnév után tesszük.

zum Berge gehen
zum Bett werfen
zu ihm/auf ihn laufen/stossen
der Küste zu, dem Meere zu

Képes helyhatározóként is állhat, különböző ragokkal:

Stoff zu einem Anzug
zum Bier/zu Biere gehen
Brot zum Fleisch essen
Zucker zum Tee nehmen
Wasser zum Fisch trinken
zur Hälfte
zum Teil

egy öltönyre való anyag
sörözni megy

-hoz/-hez/-höz ragos nszó
cukorral
halra
felerészben
részben

Konkrét helyhatározóként hol ? kérdésre válaszolva a zu + dat. a magyarban állhat -n/-on/-en/-ön ragos névszóval kifejezve, külső felületre vonatkoztatva:

zu ebener Erde sein
zu Lande und zu Wasser
de: in der Luft

a föld színén

zu Mässigen Preisen

zur See fahren

tengeren en utazik

Az -n/-on/-en/-ön ragos névszó áll fordítására abban az esetben, ha az ige jelentéséből adódik, hogy a cselekvés valamin keresztül, át történik:

zum Fenster hinaussehen

az ablakon on kinéz

zum Tor hinausgehen

zur Tür hinauswerfen

-nál/-nél ragos névszó áll a magyarban a hovatartozás kifejezésére, közvetlen érintkezés jelölésére:

zu seinem Füssen stehen

zur Hand sein

zu Tisch sitzen

-ban/-ben ragos névszóval fordítjuk magyarra fenti präpositió szerkezetet helynevek esetén, ui. ilyenkor belső térről van szó, zárt egységről:

zu Berlin wohnen

die Universität zu Jena

hovatartozás kifejezése

Minden térben mind időben ki tudja fejezni a zu előljáró egy cselekvés, történés befejeződését, végpontját. Magyarra ezt az esetet az -ig ragos névszóval adjuk vissza:

von einem Ohr zum anderen - tól/-től....ig kettős ragos névszó áll ilyen esetben a magyarban

zu Ende lesen

Gyűjtőnév mellett:

zum Militär

-nál/-nél ragos névszóval fordítjuk

Anyagnév mellett nem használatos

Egyedi -ill. földrajzi név mellett hová ? kérdésre válaszolva általában a -hoz/-hez/-höz ragot kapja a magyar fordításban, személyek mellett. Földrajzi nevek esetében a hovatartozás kifejezője ez az eset, ilyenkor vagy -ban/-ben ragos névszóval, vagy egyszerűen -i képzővel fordítjuk magyarra:

zu Elisabeth etwas sagen /direkt beszéd esetén/.
Indirekt beszédben is használjuk,
ha udvarias közlésről van szó.
Családi kapcsolatban azonban nem
használatos az előljárószó.

sich zu Hans wenden
der Dom zu Ulm a dóm Ulmban/ az ulmi dóm

II. Elvont főnév mellett

Tulajdonságot jelölő fogalom mellett -hoz/-hez/-höz ragos
névszóval történik a fordítás:

zum Heiraten zu alt sein
zu nichts taugen
Wasser zum Trinken

Állapotot kifejező fogalom mellett

zu meinem Entsetzen
zu der grössten Freude
aus Liebe zu jm
Freundschaft/Lust haben zu etwas
den Appetit haben auf etwas /acc./! kivétel képez !
Interesse haben für " /acc./
zu sich selber kommen

Cselekvést, történést kifejező fogalom mellett:

zur Rüge gehen	
zu Schaden kommen	kárt szenved
zum Verstande bringen	érthetővé tesz

zwischen

Két tárgy közötti helyet jelöl. /Két személy közötti helyet is, természetesen/. Hol ? kérdésre dat.-al, hová ? kérdésre acc.-al áll. A magyar nyelvben a hová ? kérdésre adott választ közé névutós névszóval, a hol ? kérdésre adott választ pedig között névutós névszóval adjuk vissza.

I. Konkrét főnév mellett

Köznév mellett:

zwischen zwei sich stellen
sich zwischen zwei Stühle
setzen

két szék között a földre pottyan
A magyar nyelvszemlélet eltér a némettől: hol ? kérdésre ad választ, a német ige pedig a "setzen" ige miatt acc.-t használ, ami hová ? kérdésnek felelne meg.

zwischen den Büshern sitzen
zwischen den Zeilen lesen

Gyűjtőnévként nem használatos.

Anyagnévként ugyszintén nem.

Egyedi -, ill. földrajzi név mellett: két személy esetén használható, különben unter + dat. kapcsolat áll.

zwischen Eva und Adam stehen
sich zwischen X und Y stellen
zwischen A und B liegen

II. Elvont főnév mellett

Tulajdonság jelölésére:

zwischen Lebe und Tod schweben

Állapotot jelentő fogalom mellett:

Zwischen fünfzig und sechzig sein

Cselekvést, történést kifejező fogalom melletti használatára nem találtunk megfelelő példát.

IV. VÉGKÖVETKEZTETÉSEK ÉS A GYAKORLATI ALKALMAZÁS
LEHETŐSÉGEI

Az alábbiakban a két főfejezetben tárgyalt anyagból adódó következtetéseket szeretnénk levonni, és amennyiben lehetséges, a nyelv elsajátításához bizonyos gyakorlati utmutatást adni. Itt ismét hangsúlyoznunk kell a bevezetőben már említett két körülményt, amely a kontrasztív nyelvészeti módszer alkalmazhatósági körének határát képezi, egyrészt azt a tényt, hogy a nyelv maga egy különös, semmihez sem hasonlítható rendszer, amely attól eltekintve, hogy állandó fejlődésben van, egyénenként is eltérő módon realizálódik. Általános érvényű szabályok, utmutatások adása éppen ezért csak megközelítőleg lehetséges. Másrészt az tény, hogy a két szembeállított nyelv szemlélete eltérő. Ezért lesznek olyan kifejezések, amelyeket nem lehet nyelvtani szabályok szerint megmagyarázni, összehasonlításuk pedig nem bizonyul termékenynek.

Ennek ismeretében szeretnénk az adott nyelvi tények, elemek összevetését megtenni. A nyelvet olyannak igyekszünk felfogni, amilyen, a benne meglévő változásokat, azok összefüggéseit a nyelv immanens sajátosságának tartjuk. A lényeg feltárása, a tapasztalati megismerés alapján az általánosítás felé való törekvés készlet a jelenségekben, folyamatokban levő belső, lényegi, szükségszerű, állandó és ismétlődő jellegű összefüggések kifejezésére. Az összefüggéseknek feltárása elsősorban a tapasztalati tényekből levont következtetések útján lehetséges. Maga a kontrasztív nyelvészet is különösen intenzív kapcsolatot tart fenn a gyakorlattal. Jelen esetben ennek a gyakorlatnak élet-közelsége annál is inkább megvan, mivel nem laboratóriumi kísérletek, hanem az oktatási folyamat maga képezi azt.

A nyelvi oktatás a nyelvtudomány sajátos alkalmazási területe. Ez azt jelenti, hogy problematikája az ún. alkalmazott nyelvtudomány kereteibe ágyazódik be, s azt a kérdést vizsgálja, hogy a nyelvtudomány elvei, módszerei, eredményei hogyan tevődnek át az oktatás sikjára, milyen tartalmi és formai jegyekkel jelennek meg benne. A nyelvtudomány és annak alkalmazási területe nem válnak el élesen egymástól, csupán egy és ugyanazon dolog két oldalát, kétféle aspektusát képezik. Ezt a felfogást indokolja az a tény, hogy a nyelvtudománynak egyetlen olyan részterülete, művelési ága sincs, amelyben az elveknek, módszereknek és eredményeknek ne volna meg legalábbis közvetve a társadalmi hasznosíthatósági lehetősége.

A nyelvtudomány oktatási alkalmazásaiban is maga a nyelvtudomány, ill. annak eredményei realizálódnak. Ez a realizáció tipikusan alkalmazott jellegű, ugyanakkor azonban különleges, sajátos helyzetű, minden más alkalmazástól többé-kevésbé eltérő típusu is. Az eltérést a nyelvi-nyelvészeti oktatás három, egymással szorosan kapcsolatos tulajdonsága határozza meg:

- 1./ Gyakorlati célja a társadalom nyelvi ismereteinek elősegítése, a megismerés, gyarapítás, tudatosítás különböző szintjein. Ebből következően hatóterülete rendkívül széles.
- 2./ Az alkalmazott nyelvtudománynak nemcsak hogy a hagyományos ágazataiba tartozik, hanem minden bizonnyal a leghagyományosabb, legrégebb alkalmazás is. Ezzel magyarázhatók megjelenési formáiban, eljárási módjaiban - a folytonos fejlődés ellenére is meglévő -, tradíciók.
- 3./ Meghatározott általános tudományágakkal társul, a pszichológiával, didaktikával, metodikával és ezekkel bizonyos mértékig komplex módon jelenik meg.

Ami az oktatási szintet illeti, igen eltérő a nyelvtudomány jelentkezési módja, szerepe, alkalmazásának mikéntje. Általános érvényű azonban az az állítás, hogy a kontrasztív jellegű vizsgálatok alapján leszűrt tanulságokat főleg a tantervek, tankönyvek, kimunkálása során kell elsősorban felhasználni, a tanítási órában a nyelvi összevetésnek kisebb a szerepe. Ez a módszer jellegéből fakadó körülmény, melynek részletesebb kifejtésére később térünk ki.

Ha a kontrasztív nyelvészeti módszernek a nyelvtudomány egyes ágazataiban történő alkalmazhatóságát külön-külön kívánjuk tárgyalni, módszertani szempontból, akkor azt mondhatjuk, hogy a morfológiai jelenségek elsajátítása a nyelvoktatás folyamán az oktatási folyamat természetes eredményeként valósul meg. A jelenségek elsajátításának egymásutániségét pedig lényegében gyakoriságuk sorrendje, ami legtöbbször fontossági sorrend is, határozza meg. A szintaxis területén is az analógiák tulsúlyát figyelhetjük meg. Ez a tény bizonyos vonatkozásaiban magyarázható azzal a hosszú ideig fennálló szoros kapcsolattal, amely a történelem során Magyarországon és a német nyelvterületekhez tartozó országok között fennállt,

valamint az ország területén jelenleg is lévő német ajku lakossághoz fűződő szálakkal. Valószínűleg így kerültek nyelvünkbe a "németes" fordulatok. Mindenesetre az ebből levonható didaktikai következtetés is azonos azzal, amelyet a morfológia tanításával kapcsolatban elmondtunk. Ezen általános érvényű módszertani következtetések az egyes iskolatípusokban természetesen más és más fokon kerülnek alkalmazásra.

Az alacsonyabb foku iskolatípusban a társult tudományoknak: pszichológia, didaktika, metodika nagyobb hatóterület jut, fenti módszertani elvek magasabb szinten érvényesülnek, ahol a komplexitáson belül egyre inkább uralkodóvá válik maga a nyelvtudomány. Mindez természetesen azt is jelenti, hogy e szintek szerint meg lehetőségen különböző a nyelvtudomány eredményeinek gyakorlatba való átültetési mértéke. Emellett az oktatási cél tekintetében különbséget kell tennünk anyanyelvi oktatás és idegen nyelvi oktatás között. Utóbbinál érthető okoknál fogva a gyakorlat szempontjai elsődlegesek, és különösen nagy szerep hárul a memoriára, amennyiben nem "érezzük" a mondat grammatikai helyességét, hiszen nem anyanyelvünkről van szó, hanem kénytelenek vagyunk a helyes sémát rögzíteni. Nagy problémát azonban ezek a körülmények nem jelentenek az elsajátítás szempontjából, hiszen az eltérések ellenére számos közös vonás van az anyanyelv és az elsajátítandó idegen nyelv között. Egyrészt végeredményben mindkettő tárgya a nyelv maga mint közlési eszköz, másrészt az anyanyelvnek az idegen nyelv oktatásában sajátos szerep jut, mégpedig a nyelvi-tudati bázist képezi az oktatás számára, de az elsajátított idegen nyelv strukturája, sajátosságai is visszahatnak az anyanyelvi tudatra.

Mindezek előrebecsátását szükségesnek tartottuk ahhoz, hogy most már rátérhessünk e fejezet tulajdonképpeni céljára, a végkövetkeztetések levonására, ill. a gyakorlati lehetőségek megjelölésére.

Tekintettel arra, hogy a kontrasztív nyelvészet - bár a jelenlegi legmodernebb nyelvszemlélet -, még fejlődésének kezdeti stádiumában van, nem könnyű ennek a célkitűzésnek eleget tenni. Viszont ugyanakkor tulajdonképpen a kontrasztív módszer az idegen nyelv ok-

oktatásában illetve tanulásában kezdettől fogva jelen van, ugyanis ösztönösen is logikai összefüggéseket keresünk anyanyelvünk és az új nyelv kifejezései között, és ez már tulajdonképpen nem más mint összehasonlítás. Ez feltételezi a logikai alapot, tehát közelebb áll a klasszikus nyelvoktatás módszeréhez mint az audovizuális oktatási mód. Utóbbinál ugyanis az automatikus fokra emelt reprodukálás a legfontosabb momentum, az összefüggések feltárására nem fektetnek nagy súlyt. Nyilvánvaló, hogy kontrasztív nyelvészeti módszerrel történő oktatás felnőtt koru tanulóknál nagyobb eredménnyel használható, a módszer lényege feltételezi ugyanis az ún. "nyelvi-tudat" meglétét, és ez csak "felnőtt-kor"-ban adott. Arra vonatkozólag, hogy a "felnőtt kor"-i tudat meglétét hány éves kortól számíthatjuk, különböző vélemények léteznek. Egyesek 6-10 éves kortól számítják /pl. dr. Dezső az 1972. február 11-i TIT-ülésein elhangzott hozzászólásában/, mások szerint kb 14-16 éves korban éri el a gyermek szellemi színvonala a felnőttét. Tény az, hogy oktatási rendszerünkben az idegen nyelv tanítása már meglehetősen korán elkezdődik. A módszer eleinte - az oktatás szintjének megfelelően -, a mechanikus bevézésre való törekvés. Bonyolultabb nyelvi struktúrák megjelenése illetve a gyermek fejlődése folyamán azonban szükségessé válik a magyarázat bevezetése az óra menetébe, és ennek függvényében a tananyag logikai rögzítése. Ezen a fokon kapcsolódik be az oktatásba a kontrasztív nyelvészeti módszer. Dolgozatunk gyakorlati célja éppen az lenne, hogy az idegen nyelv/jelen esetben a német nyelv/ elsajátításához segédeszközü szolgáljon. Bár csak egy aspektusból, a helyviszony meghatározása szempontjából állítottuk szembe a magyar és német elemeket, tekintettel arra, hogy történeti szempontból a hely meghatározását tartják a létezés, történés, cselekvés körülményeinek leírása közül a legősibbnak, és minden további viszony, körülmény meghatározását ebből származtatják, tulajdonképpen az alapvető problémát dolgozzuk fel.

A magyar helyhatározóragok kapcsán különbséget tettünk konkrét, illetve absztrakt főnevekhez járuló használatuk között. Az absztrakt főnevekkel álló helymeghatározás bizonyos esetekben ún. képes

helyhatározói viszonyt jelez. /pl. gondolatokba mélyedve áll = in Gedanken versunken stehen/. A helyhatározórag viszont ugyancsak konkrét helymeghatározásra utal. Állhat azonban konkrét jelentésű főnév is olyan kapcsolatban, hogy szintén konkrét jelentésű helyhatározóraggal együtt ugyancsak képes helyhatározói viszonyt eredményez. /pl. az orránál fogva vezet = jemanden durch den Kakao ziehen/.

Tulajdonképpen három fő csoportba sorolhatjuk a magyar helyhatározó ragokat, az un. belviszonyragok, külviszonyragok, illetve olyan típusu külviszonyragok csoportjába, amelyek nem valami féle, hanem valami mellé történő mozgás körülményét jelzik, mellettség, szomszédságot jelölnek /-nál/-nél, -tól/-től, -hoz/-hez/-höz helyhatározóragok. /Tompá József felosztása/. Mindhárom csoport jelölheti a mozgás helyét, kezdetét, illetve végpontját, tehát felelhet hol? honnan? hová ? kérdésre. Ezzel szemben a német nyelvben többféle árnyalati lehetőség van esetleges helymeghatározás kifejezésére.

A legfontosabb eltérés a két nyelv között az, hogy német prepozíciók felelnek meg a magyar helyhatározóragok által kifejezett viszonyoknak. Konkrét jelentésű főnév mellett állva a prepozíció használata egyértelműbb, inkább megfeleltethető a magyar helyhatározóragos névszónak. Az eltérést rendszerint az igék váltják ki a németben, amelyek un. "Präpositionalobjekt"-es szerkezeteket vonzanak. Ezekben a szerkezetekben a prepozíció és az ige kapcsolata szorosabb mint más esetekben. Bármely cselekvés, történés, létezés helyét meg lehet határozni például, tehát helyhatározó bármely ige mellett állhat, illetve legfeljebb un. képes helyhatározói viszony jön létre. /pl. parkban sétál = im Garten spazieren; az orvosban hisz = an den Arzt glauben/.

Más a helyzet azonban az irányhatározókkal. Irányhatározó ugyanis nem minden ige mellett állhat. Az irányhatározót magyarban vagy -ba/-be helyhatározóragos névszóval vagy felé névutós névszóval fejezzük ki. Ez a két fordítási mód a leggyakoribb, de a magyar

helynévhasználat sajátosságai miatt állhat pl. -ra/-re vagy -nak/-nek helyhatározóragos névszó is ebben az összefüggésben. Ha magyarról németre akarunk fordítani, fenti változatokkal kifejezett iránymeghatározást in + acc. vagy nach + dat.-os elöljárós szerkezettel adhatjuk vissza. /pl. városba megy = in die Stadt gehen; Pestre utazik = nach Pest fahren/. Ugyanakkor az "asztalra tesz" kifejezésben a -ra/-re helyhatározóragos névszó nem fordítható irányhatározóval németre.

Fordítása "auf den Tisch legen" lesz.

Bizonyos esetekben eltér a magyar és a német nyelvszemlélet egymástól. Magyarban hol ? kérdésre felel a helyhatározóraggal ellátott névszó, németben megfelelője azonban hová ? kérdésre ad választ, prepozíciós szerkezettel. /pl. az ajtón kopog = an die Tür klopfen/. Az esetbeni eltérés a szemléletbeni eltérés eredménye.

A német gondolkodás szerint valamire kopog az ember, a magyar szerint viszont valamin kopog. Azon túlmenően, hogy a tényt regisztráljuk, további vizsgálódás a két ige történeti fejlődésére irányulhatna. Vannak továbbá bizonyos megkövesedett kifejezések, szó-lások, amelyek nyelvtani elemzése mind a magyarban, mind a német nyelvben haszontalannak bizonyulnak, ugyanis szintén történeti fejlődésükből következik mai használatban élő alakjuk. Ezen esetekben a didaktikai megoldás kulcsát az adja a kezünkbe, ha a szövegek megértését célzó elemzés során a német szövegeket immanensen szemléljük. Ekkor a jelentése szempontjából nagyon heterogén halmazról felfedezhetjük, hogy az lényegében egy nagy belső egységet alkot, amelyet a formális elemek azonossága nemcsak hogy jól felismerhetővé, hanem alapjában azonos viselkedésűvé is tesz.

Külön érdemes foglalkozni a német igekötők szerepével a mondat strukturája szempontjából. Nemcsak az esetet változtathatják meg, hanem azt is befolyásolhatják, hogy a kifejezésben álljon-e prepozíciós szerkezet, vagy ne. Pl:

belép a szobába = in das Zimmer treten, vagy
das Zimmer betreten.

Különben a be- igekötő a német nyelvgyakorlatban az esetek döntő többségében egyszerű acc.-t vonz. Ez az acc. ebben a kapcsolatban megfelel a magyar tárgyesetnek, annak legalapvetőbb formájának. Azért hangsúlyozzuk, hogy legalapvetőbb formájának, mert a

magyar nyelvben a tárgyeset gyűjtő eset, magában foglal sok más viszonyt is, pl: Papírba szurja a tűt.

A tűvel papírt szur át.

Az igeekötők hatására bekövetkezett eset-változásra jó példa a binden ige: an / auf den Zaun binden
an / auf dem Zaun festbinden.

Magyar fordításban mindkét esetben a "kerítéshez köt" fordulat szerepelne.

Vannak ezenkívül olyan kifejezések, amelyekben nemcsak az egyik szerkezet változik meg, hanem ennek függvényében alakul át a neki megfelelő idegen nyelvű kifejezés szerkezete is. Pl:

vár valakire = auf jemanden warten

elvár valakit = jemanden erwarten

Ha bizonyos fokig általánosított következtetéseket kívánunk levonni, annyit mondhatunk, hogy a be-/ver-/zer- igeekötős igék németben egyszerű acc.-t vonzanak, a magyarban hasonlóképpen.

Rendszerint egyszerű dat. követi a német nyelvhasználatban az ent-/illetőleg a zu- igeekötővel álló igéket, fordításuk azonban magyarra eltérő, különböző határozóragokkal illetve névutókkal történhet, az egyes eseteknek megfelelően. Általánosítani itt nem lehet.

Kiséreljük most meg a magyar igeekötők oldaláról kiindulva az általánosítást.

Át-igeekötő rendszerint -n/-on/-en/-ön helyhatározóragos névszóval együtt szerepel, a keresztül igeekötő hasonlóképpen. Németben mindkét viszonyt visszaadása történhet durch + acc. vagy über + acc.-al. Előbbinél a cselekvés magában a lokalitásban történik, a cselekvő személy is abban létezik, míg a második esetben a cselekvés csak a felületen megy végbe, a belső rétegeket nem érinti. /pl. Durch den Wald gehen = fák között megy ; de: Über die Wiese gehen/. Talán pontosabbá lehetne tenni ezt a kijelentést annyiban, hogy a durch + acc. történő fordítás esetében a magyar szövegben fenti helyhatározóragokon kívül a -ban/-ben helyhatározórag illetve a között névutó is szerepelhet.

Be-igeekötős igével fordított mondatnak németben herein-/ein - igeekötős ige felel meg, rendszerint in + acc.-al. A magyar szövegben

nem ritkán a -ba/-be helyhatározórag járul ilyenkor a cselekvés helyét, irányát kifejező névszóhoz. Természetesen végleges, kötelező érvénnyel nem mondható ki ez a jelenség.

Fel- igekötős igék után a névszó a -ra/-re helyhatározóragot kapja, német megfelelője an/auf esetleg gegen + acc. lehet. Utóbbi használata ritka, inkább csak abban az esetben szerepel, ha a mondat értelme szerint valami ellen, valamivel szemben kifejtett mozgásról van szó, pl. den Wagen gegen einen Baum fahren.

A ki- igekötős magyar igéknek aus/von + dat. felel meg a német fordításban. Maga a német ige is kaphat igekötőt, mégpedig az aus-/heraus- igekötőket. A magyar nyelvhasználatban ebben az esetben nem ritkán járul a mozgás kiinduló pontját megadó névszóhoz a -ból/-ből helyhatározórag, esetleg -ról/-ről, vagy -től/-től is lehet. Az egyes esetek közötti különbséget az előző fejezetekben már részletesen taglaltuk és itt nem kívánunk ismétlésekbe bocsátkozni.

Le- igekötős igék esetében -ba/-be, vagy -ra/-re helyhatározóragos névszó áll a magyarban, németben an/auf prepozíció acc.-al, ugyanis felületről felületre irányuló mozgásról van szó.

in + acc. akkor állhat ebben az esetben, ha bár felületen megy végbe a mozgás, a végcél mégis zárt egység, pl. lemegy a faluba = in das Dorf gehen/hinuntergehen.

A szét- igekötő magyarban rendszerint -ba/-be helyhatározóragos névszóval együtt áll, németben lehet in + acc.-al vagy nach + dat.-al fordítani, attól függően, hogy zárt, összefüggő térség vagy felület felé irányul a mozgás. Pl.:

ágakba szétágazik = in Zweige verzweigen /hinausgehen
cikkbe/cikkekre szétoszt = nach Artikeln verteilen

E néhány esetet példaként soroltuk fel. Teljességre nem kívánunk törekedni, hiszen a részletes elemzés már megtörtént a két előző fejezetben. Ugyanakkor azonban az a véleményünk, hogy ezek az esetek tekinthetők a fő típusok képviselőinek, a többi változat is besorolható ezek közé.

Külön csoportot alkotnak a már említett szólások, germanizmusok, amelyek nyelvtani szerkezete nem fordítható szó szerint magyarra.

Rendszerint azonban a magyarban is egy megszokott fordulattal adjuk vissza ezeknek a kifejezéseknek az értelmét, ilyenkor tehát nem tehetünk mást, mint egymás mellé állítjuk őket, anélkül, hogy párhuzamot vonnánk közöttük. Erről a kérdésről is volt fentebb szó, éppen ezért itt csak néhány példát sorolunk fel:

ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát = je besser man pflügt, je reicher man fährt

nem akarásnak nyögés a vége = a was man mit Unwillen tut, das wird sauer

emberére akad valakiben = seinen Mann an jemandem finden
seinen Meister finden

Ezzel véleményünk szerint kimerítettük a dolgozatból adódó következtetések felsorolását, és a továbbiakban rátérünk a fejezet elején említett második célkitűzés tárgyalására.

Munkánkban nem kívánunk ugyanis a végkövetkeztetések levonásánál megállni. Legfontosabb célunk gyakorlati utmutatások adása lenne. Mint minden módszer esetében, a követendő vonalak itt is csak általánosságban rajzolhatók meg. A tanulók életkori sajátosságai, fejlettségi szintjük, az osztály összetétele, valamint tagozati besorolásuk döntő befolyást gyakorol. A kontrasztív nyelvészeti módszer alkalmazásánál tekintettel kell lennünk arra a tényre, hogy maga az összehasonlítás szelektálási illetve absztrahálási képességet tételez fel. Ebből adódhat az a kritérium, hogy ezt a módszert nem lehet az oktatás legelején, általános iskolásoknál bevezetni. Szerencsére a probléma önmagától megoldódik, amint ugyanis a mechanikus bevésséssel elsajátított szavakból a gyermek komplett mondatokat állít össze, és esetleg feltűnik neki a struktúra eltérése anyanyelvéhez képest, már lassan el lehet kezdeni a sémák szerkezetének magyarázatát, ha egyelőre nem is összehasonlítási igénnyel.

Bizonyos ilyen irányú törekvések az audió-vizuális oktatási módszerben is szerepet kapnak. Például egy ^{es} prepozíciókat különböző környezetben használnak, és a tanulóknak kell meghatározni az egyes fordulatok között fennálló eltéréseket.

Egyértelműen nem állithatjuk azonban, hogy a probléma magától meg-

oldódik, ugyanis bár megérti a gyermek az új mondat szerkezetet, felléphet nála az interferencia jelensége, vagyis az anyanyelvben megszokott fordulatok gátló hatást fejtenek ki az idegen nyelv elsajátítására. Ezen a ponton kell a tanulóval megértetni, hogy két nyelv szemlélete általában eltérő, hogy milyen mértékben, az mindig az adott két nyelvtől függ. Meg kell tanítanunk tanulóinkat az idegen nyelven "gondolkodni", a szószerinti fordítást ki kell küszöbölni. Ezért van nagyobb jelentősége a szavak elsajátítása mellett a kifejezések, szófordulatok begyakorlításának. Az oktatás mértékét és hatásfokát természetesen erősen befolyásolják azok a tényezők, amelyeket már fentebb felsoroltunk, és amelyek eleve adottak. Sok mulik a tanár személyén is, valamint azon a képességen, hogy kevés magyarázattal rá tudjon mutatni a lényegre, történetesen két kifejezés összehasonlításánál. Ha ugyanis lényeges és kevésbé lényeges mozzanatok keverednek a magyarázatban, a gyermek nem képes a lényeget megragadni. A nehézségek áthidalásában segítségünkre van a gyermek kreatív tevékenysége. A beszédet ugyanis kezdetben utánzással tanulja, ez az utánzás működik az idegen nyelv tanulásának első időszakában is. A nyelv memoriális egységeinek /morfématairának/ elsajátítása szintén a környezet beszédmódjának utánzásával történik. Időbel azonban, amint bővül szókincse és kezdi megérteni az összefüggéseket, már nem szorítkozik többé utánzásra, reprodukálásra, hanem fantáziája már "alkot", memoriája felkinálja az ismert és sokszoros ismétlődéssel rögzített nyelvi elemeket az új mondanivaló megszerkesztéséhez, de a megszülető közlés jóval több mint reprodukálás. Mihelyt valamit, valami újat akarunk kifejezni, már nem elegendő a mechanikus emlékezet tárolta készlet, hanem az alkotó emlékezet működésére is szükség van. Már ebben a kezdetlegesnek mondható tevékenységben is jelen van a fogalmazás mozzanata. Ezzel kapcsolatban megkezdődik a szavak keresése, válogatása, összehasonlítása az anyanyelven már meglévő gondolattal.

Az oktatási folyamat akkor tekinthető teljesnek, ha eredményességét ellenőrizzük is. Ez a hibaelemzés. Ennek kapcsán felülvizsgálhatjuk a nyelvi szabályok értelmezését, illetve alkalmazását, a kontrasztivitás szempontjait érvényesítve. A szabály értelmezése így némiképp bonyolultabbá válik, viszont világossá válik az al-

kalmazása, mert minimálisan két szabályféleséget kell feltételeznünk: egy pozitív és egy negatív szabályt. A pozitív szabály azt közli, hogyan kell használni egy adott idegen nyelvi tényt, a mellérendelt negatív szabály pedig azt rögzíti, hogy nem szabad az adott nyelvi tényt használni.

Bár csak egy aspektusból történt a vizsgálódás, összegezeképpen elmondhatjuk, hogy az elméleti alap, a két fő fejezetben feldolgozott anyag, illetve a nyelvpedagógiai szempontok egységben válik munkánk célkitűzéseinek megfelelően használhatóvá, és reméljük eredményességét.

B I B L I O G R A F I A

Önálló munkák

A mai magyar nyelv rendszere. Leiró nyelvtan

Szerk.: Tompa József

Akadémiai Kiadó Budapest 1961.

Helbig, Gerhard: Geschichte der neueren Sprachwissenschaft

VEB Bibliographisches Institut, Leipzig 1970.

Kovács Ferenc: Nyelvi strukturák, nyelvi törvények

Akadémiai Kiadó Budapest, 1970.

Rácz Endre - Takács Etel: Kis magyar nyelvtan

Gondolat Kiadó Budapest, 1959.

Schmitz, Werner: Der Gebrauch der deutschen Präpositionen

Max Hueber Verlag, München, 1966.

Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache

Szerk.: Ruth Klappenbach és Wolfgang Steinitz

Akademie Verlag, Berlin, 1967.

Folyóiratcikkek

Banó István: A kontrasztív nyelvi elemzés eredményeinek fel-

használása a latinnyelv-oktatásban

Modern Nyelvoktatás VII.évf. 1969.65-68.oldal

Benkő Lóránd: A nyelvtudomány és az anyanyelv egyetemi oktatása

Nyelvtudományi Értekezések

/Szerk.: Benkő Lóránd és Szépe György/

1971. 75. sz. 5-15. old.

Ferenczy Gyula: Egy orosz-magyar kontrasztív szöveggrammatika

kérdésének feltevése

Modern Nyelvoktatás, VII. évf. 1970. 109-120. old.

- Füleki - Szántó Endre és Hegedüs József: A nyelvészet alkalmazása
idegen nyelvek oktatásában
Nyelvtudományi Értekezések 1971. 75. sz. 29-40. old.
- Szende Aladár: Az anyanyelv korszerűsítésének problematikája a
közoktatásban
Nyelvtudományi Értekezések 1971. 75. sz. 15-29. old.

TARTALOMJEGYZÉK

	oldal
I. Célok és módszerek	3 - 9
II. Magyar helyhatározóragok	10 -47
III. Német prepozíciók	48 -90
IV. Véggövetkeztetések és.a gyakorlati alkalmazás lehetőségei	91 -102
V. Bibliográfia	103- 104
VI. Tartalomjegyzék	105

